

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-301

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

COMPULSORY ENGLISH

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Text Prescribed : Literary Pinnacles.

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* from (A) and any *one* from (B) in about **200** words each : [20]

(A) (i) Describe how the whole family got involved in putting up the picture in “Uncle Podger Hangs a Picture”.

(ii) Explain how wealth leads to mental, moral and cultural decay with reference to ‘How Wealth Accumulates And Men Decay’.

(B) (i) Compare Ralph Spencer and Jimmy Valentine.

(ii) How did the Devil triumph over Pahom ?

P.T.O.

2. Attempt any *one* from (A) and any *one* from (B) in about **200** words each : [20]

(A) (i) 'William Shakespeare takes the most ordinary traits and transforms them into something philosophical.' Explain with reference to 'All the World's a Stage'.

(ii) Bring out the significance of the title of the poem 'La Belle Dame Sans Merci'.

(B) (i) How does the poet celebrate the heroism of the British cavalry brigade in 'The Charge of the Light Brigade'?

(ii) Examine the theme of love in the poem "How Do I Love Thee".

3. Attempt any *one* from (A) and any *one* from (B) in about **200** words each : [20]

(A) (i) Discuss how liberty is not personal affair but social contract.

(ii) Narrate your experiences of the pleasures derived from ignorance with reference to 'Pleasures of Ignorance'.

(B) (i) Comment on the title of the story 'The Selfish Giant'.

(ii) Explain the theme of 'The Diamond Necklace'.

4. Attempt any *one* from (A) and any *one* from (B) in about **200** words each : [20]

(A) (i) Describe 'Afterwards' as a melancholy poem.

- (ii) Discuss 'The Ballad of Father Gilligan' as a story about God.
  - (B) (i) "The poem 'If—' gives the message of inspiration for human beings to go on in life with good principles." Elaborate.
  - (ii) What is the message of the poem 'A Psalm of Life' ?
5. (A) Attempt any *one* of the following : [10]
- (i) What are the points to be remembered while making a presentation ?
  - (ii) What is presentation ? What are different kinds of presentation ?
- (B) Attempt any *one* of the following : [10]
- (i) What is positive attitude ? How can it be developed ?
  - (ii) Write down *five* qualities you possess that you think will make you a good team leader.

Total No. of Questions—5+4]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-302

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

MARATHI (G-3)

(For External)

सामान्यस्तर पेपर-3

(आधुनिक मराठी साहित्य आणि व्यावहारिक व उपयोजित मराठी)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

अभ्यासक्रम :— (i) ग्रंथपरीक्षण

(ii) निबंध-तात्त्विक विवेचन

(iii) विचारधारा

(iv) प्रवासवर्णन : तात्त्विक विवेचन

(v) देशविदेश.

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी 'अ' गटातील एक प्रश्न सोडवा :

(अ) (1) ग्रंथपरीक्षण ही एक कला आहे. विवेचन करा.

[10]

(2) ग्रंथपरीक्षण कसे करावे. ते स्पष्ट करा.

(ब) तुम्ही वाचलेल्या कोणत्याही एका पुस्तकाचे परीक्षण करा.

[10]

P.T.O.

2. प्रत्येकी 20 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा (कोणतेही दहा) : [20]

- (1) गोपाळ गणेश आगरकर यांनी अर्थवाहक शब्दांना कशाची उपमा दिली आहे ?
- (2) वा.म. जोशी यांचा 'संदेश' हा विचारधारामधील लघुनिबंध कोणत्या संग्रहातील आहे ?
- (3) वि.स. खांडेकर यांचा 'वैनतेय' या साप्ताहिकातील लघुनिबंध कोणता ?
- (4) श्री. म. माटे यांच्या कोणत्याही दोन कथासंग्रहाची नावे लिहा.
- (5) भाषा आणि संस्कृती धोक्यात आली आहे, असे डॉ. रावसाहेब कसबे यांना का वाटते ?
- (6) 'सुगंधाची कळ' या ललित लेखाच्या लेखिका कोण आहेत ?
- (7) मराठीतील पहिले प्रवासवर्णन कोणते ?
- (8) सत्यशोधक समाजाची स्थापना कोणी केली ?
- (9) 'एका मुंगीचे महाभारत' या आत्मचरित्राचे लेखक कोण आहेत ?
- (10) रा.भि. जोशी यांनी लिहिलेल्या कोणत्याही दोन प्रवासवर्णनांची नावे लिहा.
- (11) श्रीनगरला 'पूर्वेकडील व्हेनिस' असे का म्हणतात ?
- (12) देशविदेशामधील 'करकरीत कोरे चंडीगड' हा लेख कोणत्या संग्रहातील आहे ?
- (13) 'मॉरिशस' हे नाव कसे पडले ?
- (14) रशियन आगगाडीत कोणकोणते वर्ग असतात ?

3. प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) : [20]

- (1) निबंधाच्या प्रकाराचे थोडक्यात विवेचन करा.
- (2) निबंध वाङ्मयाच्या प्रेरणा कोणत्या ?
- (3) ललित व वैचारिक निबंध यांतील वेगळेपण स्पष्ट करा.
- (4) प्रवासवर्णन व प्रवासी हे अविभाज्य घटक आहेत. चर्चा करा.
- (5) प्रवासवर्णनातील प्रदेशाचे महत्त्व अधोरेखित करा.
- (6) प्रवासवर्णनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

4. प्रत्येकी 150 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा : [16]

- (1) 'परभाषेतील शब्दांची योजना' या निबंधाच्या आधारे गोपाळ गणेश आगरकर यांचे भाषाविषयक विचार स्पष्ट करा.

किंवा

परंपरागत चालत आलेल्या चालीरीतींचे अवशेष माणसाने कसे टिकवून ठेवले आहेत, हे 'भूतकाळाच्या पारंब्या' या निबंधाच्या आधारे विवेचन करा.

- (2) 'काश्मीर-भूलोकीचे नंदनवन' या लेखाच्या आधारे शालिमार उद्यानाचे ऐतिहासिक महत्त्व विशद करा.

किंवा

मीना प्रभु यांनी चीनच्या भिंतीचे वर्णन कसे केले आहे ?

5. प्रत्येकी 300 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा : [24]

- (1) नाना शंकरशेट यांच्या व्यक्तिमत्त्वाची ओळख करून द्या.

किंवा

ना.सी. फडके यांनी रविवारच्या सुटटीचे वर्णन कसे केले आहे ?

- (2) अमेरिकेतील 'कौन्टी एजन्ट'च्या कार्याची ओळख 'वॉशिंग्टन' या लेखाच्या आधारे करून द्या.

किंवा

भारतीय संस्कृती जपणारे आजोबा — श्री सुझुकी यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा परिचय करून द्या.

[5301]-EXT-302

(व्यावहारिक व उपयोजित मराठी)

(पर्यायी अभ्यासक्रम)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. पुढीलपैकी कोणत्याही दहा प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी वीस शब्दापर्यंत लिहा : [20]

- (1) भारतात सुरु झालेल्या पहिल्या वृत्तपत्राचे नाव सांगा.
- (2) बातमी मिळविण्याचे कोणतेही चार स्रोत सांगा.
- (3) वर्तमानपत्रातील सदर म्हणजे काय ?
- (4) आकाशवाणीचे ब्रीदवाक्य कोणते ?
- (5) शैली म्हणजे काय ?
- (6) नभोवाणीवरून प्रसारित होणाऱ्या बातम्यांचे प्रकार लिहा.
- (7) दूरचित्रवाणी कोणत्या स्वरूपाचे माध्यम आहे ?
- (8) नभोनाट्य म्हणजे काय ?
- (9) प्रसार माध्यमांचे प्रकार सांगा.
- (10) चांगल्या उद्घोषकाचे कोणतेही दोन गुण लिहा.
- (11) माहितीपट म्हणजे काय ?
- (12) मुलाखत घेण्यामागील कारणे सांगा.
- (13) बातमी लेखनाचे घटक सांगा.

2. पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी पन्नास शब्दांतपर्यंत लिहा : [20]

‘अ’ गट

- (1) बातमी लेखनातील मथळा व पूरक मथळा याविषयी माहिती स्पष्ट करा.
- (2) ‘स्त्रीभ्रूणहत्या’ अभियान याविषयावर आकाशवाणीसाठी जाहिरात तयार करा.
- (3) सूत्रसंचालनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

‘ब’ गट

- (1) ‘आहार व आरोग्य’ याविषयावर वृत्तपत्रासाठी लेख तयार करा.
- (2) मुलाखत लेखनाची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (3) जाहिरात म्हणजे काय ? ते सांगून जाहिरातीचे घटक सांगा.

3. पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दीडशे शब्दांतपर्यंत लिहा : [30]

‘अ’ गट

- (1) सुप्रसिद्ध मराठी कवीला महाराष्ट्र शासनाने सर्वोच्च पुरस्कार दिला. त्या निमित्ताने व्यक्तिविशेष लेख तयार करा.
- (2) स्तंभलेखन आणि सदरे याविषयावर सविस्तर माहिती लिहा.
- (3) वृत्तपत्रासाठी तुमच्या आवडत्या अभिनेत्याची/अभिनेत्रीची मुलाखत घ्यायची आहे. मसुदा तयार करा.

‘ब’ गट

- (1) आकाशवाणीवरील बातमी व दूरदर्शनवरील बातमीमधील फरक स्पष्ट करा.
- (2) वृत्तपत्रीय लेखांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (3) रूपक आणि नभोनाट्य म्हणजे काय ? ते सांगून दोहोंमधील फरक स्पष्ट करा.

4. पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी तीनशे शब्दांतपर्यंत लिहा : [30]

‘अ’ गट

- (1) ‘पर्यावरण वाचवा वसुंधरा जगवा’ या विषयावर माहितीपट तयार करा.
- (2) ‘सखी मंच’ या कार्यक्रमांतर्गत ‘त्वचेची निगा’ या विषयावर आकाशवाणीसाठी तज्ज्ञ डॉक्टर आणि सर्वसामान्य व्यक्ती यांच्यातील संवाद लेखन करा.

‘ब’ गट

- (1) ‘दूरदर्शन वरील धार्मिक किंवा ऐतिहासिक मालिकांचे जनमानसांवर होणारे परिणाम सविस्तर लिहा.
- (2) ‘प्रसार माध्यमांचे बदलते स्वरूप’ या विषयी सोदाहरण भाष्य करा.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-303

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MARATHI (मराठी)

Special Paper III

(साहित्यविचार)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा : [20]

- (i) साहित्यातील सूचकतेविषयी थोडक्यात माहिती लिहा.
- (ii) अर्थप्राप्ती या प्रयोजनाची चर्चा करा.
- (iii) अभिधा या शब्दशक्तीचे स्वरूप लिहा.
- (iv) 'संशययोग' या आस्वादातील अडथळ्याविषयी माहिती लिहा.
- (v) साहित्याच्या बांधिलकीची संकल्पना स्पष्ट करा.
- (vi) साहित्यिक अभिरूची कशी असावी ते लिहा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही दहा प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 20 शब्दात लिहा : [20]

- (i) भरतमुर्तींनी नाटकास काय म्हटलेले आहे ?
- (ii) दण्डीने सांगितलेली साहित्याची व्याख्या लिहा.
- (iii) प्रयोजन म्हणजे काय ?
- (iv) मम्मटाने एकूण किती प्रयोजने सांगितली आहेत ?
- (v) काव्यनिर्मितीचे जनक कारण कोणास म्हटले जाते ?
- (vi) प्रतिभेला वेडाची बहीण कोणी म्हटले आहे ?
- (vii) व्यंजनेचे दोन प्रकार कोणते ? ते लिहा.

P.T.O.

- (viii) संभावनाविरह म्हणजे काय ?
- (ix) समाजशास्त्रीय समीक्षापद्धतीचा जनक कोणास म्हणतात ?
- (x) सौंदर्यमीमांसा या ग्रंथाचे लेखक कोण आहेत ?
- (xi) प्रा. रा. श्री. जोग यांच्या मते अभिरूची म्हणजे काय ?
- (xii) साहित्याचे मूलद्रव्य कशास म्हणतात ?
- (xiii) साहित्याचे ठळक प्रकार कोणते आहेत ?
- (xiv) कथेची व्याख्या लिहा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 50 शब्दांत लिहा : [10]

- (i) साहित्याचे प्रयोजन व परिणाम यातील भेद स्पष्ट करा.
- (ii) साहित्याची नवनिर्मिती होते की उत्पादन होते, चर्चा करा.
- (iii) वाचकाची सामाजिकता यावर भाष्य करा.
- (iv) साहित्याच्या वर्गीकरणाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 150 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

- (i) विरेचन व जिज्ञासातृप्ती या प्रयोजनाची सविस्तर माहिती लिहा.
- (ii) साहित्यिकाच्या व्यक्तिमत्त्वाचे विशेष स्पष्ट करा.
- (iii) अभिरूची व औचित्य यातील सहसंबंध स्पष्ट करा.
- (iv) साहित्याच्या वर्गीकरणाची तत्त्वे कोणती आहेत ? ते स्पष्ट करा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 300 शब्दांपर्यंत लिहा : [30]

- (i) शास्त्रीय साहित्य व ललित साहित्य यातील फरक स्पष्ट करा.
- (ii) प्रतिभाशक्तीचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (iii) आस्वादाला आवश्यक असणाऱ्या गुणांची सविस्तर चर्चा करा.
- (iv) नाटकाचे स्वरूप व प्रकार स्पष्ट करा.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-304

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MARATHI (मराठी)

भाषाविज्ञान (S-4)

(Varnanatmak Ani Etihasik)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी प्रत्येक गटातील पाच प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 20 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

गट 'अ'

- (1) भाषाभ्यास पद्धतींची नावे लिहा.
- (2) भाषेचे प्रमुख कार्य लिहा.
- (3) स्वनाची व्याख्या लिहा.
- (4) स्वनांची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (5) स्वनिम म्हणजे काय ?
- (6) रूपिका म्हणजे काय ?
- (7) व्यंजनाची व्याख्या लिहा.

गट 'ब'

- (1) ऐतिहासिक भाषाविज्ञानाचे जनक कोण ?
- (2) वाक्याचे प्रथमोपस्थित संघटक लिहा.
- (3) अर्थ म्हणजे काय ?
- (4) अंतर्-बहिर् वर्तुळ सिद्धांत कोणी मांडला ?
- (5) मराठीतील पहिला शिलालेख कोणता ?
- (6) तेराव्या शतकातील भाषाभ्यासाची साधने लिहा.
- (7) ऐतिहासिक भाषाभ्यासाची दोन अंगे लिहा.

P.T.O.

2. खालीलपैकी प्रत्येक गटातील दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

गट 'अ'

- (1) भाषेतर संज्ञापनाची साधने स्पष्ट करा.
- (2) अल्पप्राण व महाप्राण ही संकल्पना विशद करा.
- (3) मराठीची स्वनिम व्यवस्था स्पष्ट करा.
- (4) कार्यसूचक रूपिमांचा परिचय करून द्या.

गट 'ब'

- (1) सांकल्पनिक अर्थ ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (2) भाषाकुलाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- (3) पदबंधाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- (4) मराठी भाषेची उत्पत्ती स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत लिहा : [10]

- (1) वर्णनात्मक भाषाभ्यास पद्धतीचा परिचय करून द्या.
- (2) आशयबोधक रूपिम ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (3) सर विल्यम जोन्स यांचा सिद्धांत स्पष्ट करा.
- (4) मराठीचे कालिक भेद स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी प्रत्येक गटातील एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी 150 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

गट 'अ'

- (1) 'भाषा हे संज्ञापनाचे सर्वश्रेष्ठ साधन आहे' हे विधान स्पष्ट करा.
- (2) वोगेन्द्रियांची रचना व कार्ये स्पष्ट करा.

गट 'ब'

- (1) वाक्य म्हणजे काय ते सांगून वाक्याचे घटक स्पष्ट करा.
- (2) अंतर्-बहिर् वर्तुळ सिद्धांत स्पष्ट करा.

5. खालीलपैकी प्रत्येक गटातील एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी 300 शब्दांपर्यंत लिहा : [30]

गट 'अ'

- (1) स्वन-स्वनिम-स्वनांतर यांतील परस्परसंबंध स्पष्ट करा.
- (2) मराठीतील रूपिम व्यवस्था स्पष्ट करून रूपिमांचे प्रकार स्पष्ट करा.

गट 'ब'

- (1) मराठीतील अर्थविन्यासाचे स्वरूप स्पष्ट करून अर्थाचे विविध प्रकार विशद करा.
- (2) इंडो-युरोपियन भाषाकुलाचा सविस्तर परिचय करून द्या.

Total No. of Frages—6]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-308

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018
GERMAN
(For External)
General Paper III
(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*
(ii) *Use of a bilingual dictionary is allowed.*

Frage I.A. Übersetzen Sie ins Englische oder Marathi!

(16)

A.

Veronicas Zimmer ist sehr klein, aber gemütlich. Unter dem Fensher steht ihr Schrank. Das ist wichtig, vor allem im Winter, denn so ist es nicht dunkel, wenn sie da sitzt und ihre Hausaufgaben macht. Der Stuhl von dem Schrank ist blau und ganz modern. Neben dem Schreibtisch ist ein Fenster. Jetzt ist es noch leer. Aber bald stehen alle Ihre CDs drin. Es ist ein schönes Zimmer.

B.

Berlin hat eine sehr lange Kino Tradition. 1912 wurden die Ufa-Filmstudios in Potsdam-Babelsberg gegründet. Hier ist zum Beispiel der Stummfilm „Metropolis“ entstanden. Und heute wird hier die TV-Serie „GZSZ“ produziert. Man kann sich durch die Studios führen lassen und tolle Stunt Shows ansehen.

Berlin ist auch für seine 170 Museen berühmt. Berlin ist auch eine Stadt der Parks, Wiesen und Wälder und bietet gute Chancen zum Spaziergehen.

B. Übersetzen Sie ins Deutsche! (Nur drei)

(6)

1. Maria can neither cook nor is she any help in household chorus.
2. Students must carry their I card, when they are on the campus.
3. Please be on time, else we will miss the train.
4. Tomorrow ist Martha's Birthday. I wish to bake a cake for her.

Frage II. Beantworten Sie VIER der folgenden Fragen!

(20)

1. Was machen Sie, um fit zu sein?
2. Beschreiben Sie eine berühmte Sehenswürdigkeit aus Indien.
3. Welche Rolle spielt der Humor im Leben?
4. Schreiben Sie kurz über ein Buch, das Sie gelesen haben!
5. Welche Vorteile gibt es, wenn man eine Fremdsprache lernt?

P.T.O.

Frage III. Grammatik

(30)

A. Bilden Sie Passiv! (nur 5)

(5)

1. Martin muss sofort einen Brief schreiben.
2. Man baute das Schloss in zwei Jahren.
3. Die Mutter hat immer leckere Kuchen gebacken.
4. Im Klassenzimmer darf man nicht schlafen.
5. Michael hat das Auto sofort repariert.
6. Maria schenkt ihrem Mutter Blumen zum Geburtstag.

B. Bilden Sie Konjunktiv I! (nur 5)

(5)

1. Der Minister sagt, „Rauchen an freien Plätzen ist ab sofort verboten“
2. Meine Mutter sagt, „Sie ist stolz auf mich als ihr Sohn.“
3. Martha denkt: „Thomas liebt mich nicht mehr.“
4. Die Kultusministerin sagte: „alle kulturelle Veranstaltungen finden in dem neuen Theater statt“
5. Die Lehrerin sagt, „Der Student soll jetzt studieren.“
6. Er schreit laut, „Es lebt die Revolution.“

C. Ergänzen Sie die richtige Form: Partizip I oder II! Beachten Sie dabei auch auf die Adjektivendungen! (nur 5)

(5)

1. Ich spreche mit meinem immer _____ Freund lieber nicht.
(schreiend/geschrien)
2. Das im Restaurant _____ Handy bekam Birgit nie zurück.
(vergessend/vergessen)
3. Der langsam _____ Zug kommt endlich mit einer Verspätung von zwei Stunden.
(gefahren-fahrend)
4. Martha liest den ganzen Brief mit _____ Augen (weined/ geweint)
5. Das schnell _____ Land macht jetzt große Fortschritte. (entwickelt/entwickelnd)
6. Das _____ Ei ist sehr heiß. (kochend/gekocht)

D. Formen Sie um! (nur 5)

(5)

1. Gib mir die rote Blume! Oder gib mir den bunten Blumenstrausch! (entweder-oder)
2. Alle Gäste sind gekommen. Dann wird das Essen serviert. (nachdem)
3. Die Studenten haben fleißig studiert. Aber die Prüfung war sehr schwierig. (zwar .... aber)
4. Ich möchte keinen Tee trinken. Ich mag auch keinen Saft. (weder ... noch)
5. Einige Baumhäuser haben einen Balkon. Einige haben auch Dusche. (sowohl ... als auch)
6. Er ist sehr reich. Er ist aber zu sparsam. (zwar-aber)

E. Erklären Sie die Sprichwörter/ Redewendungen!(nur 5)

(10)

1. Ende gut, alles gut.
2. Tomaten auf den Augen haben.
3. Wer zuletzt lacht, lacht man am besten.
4. Viele Köche verderben den Brei.
5. Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.
6. Aller Anfang ist schwer.

Frage IV. Schreiben Sie einen Dialog über eines der folgenden Themen!

(8)

Sie wollen auf Ihre Gesundheit achten. Schreiben sie einen Dialog mit einer Ärztin!
oder

Sie wollen mit Ihren Freunden zusammen übernachten. Diskutieren Sie das mit Ihrer Mutter.

Frage V. Lesen Sie den folgenden Text und beantworten Sie die Fragen!

(10)

Was macht uns glücklich? Diese Frage hat wohl jeder schon einmal diskutiert. Google liefert dazu fast 3,5 Millionen Treffer. Ist das Geld? Die Familie? Das Wetter? Gibt es einen sicheren Weg, um „auf diese Wolke sieben“ zu landen?

Besonders im verregneten Norden freuen wir uns über die Sonnentage. „Das macht tatsächlich glücklich“, sagt die Glücksforscherin Hilke Brockmann von der Bremer Jacobs University. Aber, nur wenn die Sonne nicht immer scheint. Denn, so erklärt sie, „man kann sich auch sehr an die Sonne gewöhnen.“ Das Glücksgefühl wird dann kleiner. Genauso ist es bei Geld. „Ein hohes Einkommen garantiert auf Dauer kein Glücklichein“, erklärt Brockmann.

Was aber macht glücklich? Die Wissenschaftler von der Jacobs University haben eine Formel aufgestellt: Glück = Haben+ Lieben+ Sein. Dazu gehört z.B. eine gute Wohnung, das Pflegen von sozialen Beziehungen und Aktivitäten wie soziales Engagement. Auf die Frage, was man noch für das Glück tun kann, antwortet Brockmann: „Sport treiben und ausreichend schlafen. Außerdem hilft auch mal der Blick nach unten und nicht immer nach oben.“

A) Beantworten Sie die folgenden Fragen!

(06)

1. Warum freut sich der Norden über die Sonne?
2. Warum kann Geld nicht auf Dauer glücklich machen?
3. Geben Sie einen Titel. Begründen Sie bitte den Titel.

B) Schreiben Sie richtig oder falsch!

(04)

1. Es regnet viel im Norden.
2. Geld kann für Ewigkeit glücklich machen.
3. Die Wissenschaftler von Jacobs University eine Glücksformel aufgestellt.
4. Soziales Engagement spielt eine genau so wichtige Rolle als eine große Wohnung.

Frage VI. Wirtschaftsdeutsch

(10)

Schreiben Sie einen Bewerbungsbrief an einer Sprachschule „Deutsch macht Spaß!“ um die Stelle als ein Student-KoordinatorIn.

oder

Sie brauchen 20 Kühlschränke, 20 Waschmaschinen und 15 Geschirrspüler für Ihr Elektrogeschäft. Schreiben Sie eine Anfrage!

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-312

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

GUJARATI

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

પ્રશ્ન:- ૧ નીચેના માંથી કોઈ પણ એક વિષય પર નિબંધ લખો.

[20]

- ૧ તમને ગમતો ખેલાડી
- ૨ આજ ની પરીક્ષા પદ્ધતિ
- ૩ બદલાતા ગામડાં
- ૪ વધતી જતી બેરોજગારી

પ્રશ્ન:- ૨ કોઈ પણ એક પ્રશ્ન નો સવિસ્તાર ઉત્તર લખો.

[20]

- ૧ ટૂંકી વાર્તા દોડધામ ના અર્વાચીન યુગ નું સર્જન છે. સમજાવો.
- ૨ ટૂંકી વાર્તા ના ઘટક તત્વો તેના સ્વરૂપ ને આધારે ચર્ચો.

પ્રશ્ન:- ૩ કોઈ પણ એક પ્રશ્ન નો સવિસ્તાર ઉત્તર લખો.

[20]

- ૧ સરહદયો નો આનંદ એજ કવિ નું સાચું સન્માન નિરંજન ભગત ના શબ્દો માં આલેખો.
- ૨ પાંચેય સંગ્રહો નું એક સંગ્રહ એટલે છંદોલય..

P.T.O.

પ્રશ્ન ૪ (અ) ટૂંકનોંધ લખો. (કોઈ પણ એક)

[10]

- ૧ ઓરતા વાર્તા માં મુગ્ધ આ ના દબાયેલા ઓરતા
- ૨ રંગ ભરી વાતોમાં કીકુભાઈ અને રંજન ની મૂંઝવણ.

(બ) ટૂંકનોંધ લખો.(કોઈ પણ એક)

[10]

- ૧ પાંડુ નો પ્રણય કાવ્ય માં દર્શાવેલી માતા માત્રી ની વ્યથા.
- ૨ નિરંજન ભગત ની કવિતા ઓ માં આધ્યાત્મિકતા.

પ્રશ્ન ૫ (અ) પૂર્વાપર સંબંધ લખો. (એક ગદ્ય એક પદ્ય)

[10]

- ૧ એમ? આપ અહીં. આવેલા છો?
- ૨ મને તો તમે અવ્વલ કુંવારા જ લાગો છો.
- ૩ લોક ની માયા શીય કીધી, તે નિજ માટે ના માય.
- ૪ અહો આતો નાની, નિહાળું છું છાની

(બ) પત્રલેખન

[10]

તમારા નાના ભાઈ ને વ્યાયામ નું મહત્વ સમજાવતો પત્ર લખો.

અથવા

અહેવાલ લેખન

તમારી કોલેજમાં યોજાયેલા 'રમતોત્સવ' નો અહેવાલ આશરે એકસો શબ્દોમાં લખો.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-313

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

URDU

(For External)

General Paper III

(History of Novel, Drama and Afsana)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) Attempt *All* questions.

(ii) Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمی ہیں۔

سوال نمبر ۱: کسی بھی ناول میں کہانی، پلاٹ اور مکالموں کی کیا اہمیت ہوتی ہے؟ تفصیل سے اظہار خیال کیجئے۔ (20)

یا

ناول کے اقسام بیان کیجئے۔

سوال نمبر ۲: عبدالحلیم شرر کی ناولیں تاریخی ہوتی ہیں۔ تبصرہ کیجئے۔ (20)

یا

ناول فردوس بریں کے پلاٹ کا فنی تجزیہ بیان کیجئے۔

سوال نمبر ۳: ڈرامہ کے اجزائے ترکیبی بیان کیجئے۔ (20)

یا

ڈرامہ کی تاریخ اور ارتقاء پر روشنی ڈالئے۔

P.T.O.

سوال نمبر ۴: اردو افسانہ کے فنی لوازم بیان کیجئے۔ (20)

یا

آج بھی افسانہ کی مقنولیت کے اسباب مع مثال پیش کیجئے۔

سوال نمبر ۵: کسی دو پر مختصر نوٹ کیجئے۔ (20)

- ۱۔ ڈرامہ انارکلی میں تہذیب و معاشرت
- ۲۔ امتیاز علی تاج کی ڈرامہ نگاری
- ۳۔ یک بابی ڈرامہ
- ۴۔ شہنشاہ اکبر کا کردار

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-314

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

URDU

(For External)

Special Paper III

(Principles of Literary Criticism and Poets of Medieval Period)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) Attempt All questions.

(ii) Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمی ہیں۔

سوال نمبر ۱: تنقید کسے کہتے ہیں اور تنقید کے کون کون سے اصول ہیں؟ تفصیل سے جائزہ لیجئے۔ (20)

یا

تنقیدی دبستان کے اصول اور اس کی اہمیت کو واضح کیجئے۔

سوال نمبر ۲: اردو میں تنقید کے ارتقاء کا اجمالی جائزہ لیجئے۔ (20)

یا

ادبی تنقید کی تاریخ کا مفصل احاطہ کیجئے۔

سوال نمبر ۳: اردو غزل کے آغاز و ارتقاء پر روشنی ڈالئے۔ (20)

یا

غزل اور اس کے فن کی وضاحت کیجئے۔

سوال نمبر ۴: مومن خالص غزل کے شاعر ہیں۔ اشعار کی روشنی میں واضح کیجئے۔ (20)

یا

مومن کی غزل گوئی کی خصوصیات بیان کیجئے۔

P.T.O.

سوال نمبر ۵: مندرجہ ذیل اشعار میں سے کوئی دس اشعار کی تشریح بحوالہ متن کیجئے۔ (20)

- ۱۔ بار کردن تو نہیں تیغ ستم گار آخر : جاں نثارو سر مشتاق جھکاتے کیوں ہو
- ۲۔ سن بن کے نادرستی تری خوبگاڑ دی : ہم نے خراب آپ کیا اپنے کام کو
- ۳۔ پسینے کی جگہ آنے لگا خون : چھپاؤں کس طرح زخم نہاں کو
- ۴۔ جسے آپ گنتے آشنا جسے آپ کہتے تھے با وفا : میں وہی ہوں مومن مبتلا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو
- ۵۔ کیا قہر ہے کب تک کوئی رہ جائے آنسو پی کے یوں : ہنس ہنس کے میرے آگے تم دست عدو سے جام لو
- ۶۔ مومن نہ توڑ رشتہ زنا برہمن : مت کروہ بات جس کوئی دل شکستہ ہو
- ۷۔ ایسے سے قدر مہر و وفا کی امید کیا : جس کو ہنوز اپنے ستم کی خبر نہ ہو
- ۸۔ رونے کی جا ہے اگر ہو بعد ملنے کے فراق : ہے غضب گر نخل کوئی پھول پھل کر خشک ہو
- ۹۔ وفا سکھلا رہے گا دل ہمارا : تمہاری خاطر نامہرباں کو
- ۱۰۔ اس نے کیا غیر کو زدیدہ نظر سے جھانکا : رخنہ ہائے دریا رآنکھ چراتے کیوں ہو
- ۱۱۔ جلا جاتا ہوں سوز رشک سے مانند پروانہ : جلا مت اور کو تو گرچہ میری شمع تربت ہو
- ۱۲۔ وہ جو لطف مجھ پہ تھے پیش تر وہ کرم کہ تھا مرے حال پر

مجھے سب ہے یاد ذرا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-315

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

URDU

(For External)

Special Paper IV

(Essay, Grammar, Prosody & Philology)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) Attempt All questions.

(ii) Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمی ہیں۔

(15)

سوال نمبر ۱: ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر مضمون لکھئے۔

۱۔ ہندوستانی اقلیتوں کے مسائل اور ان کا حل۔۔۔

۲۔ دور حاضر میں میڈیا کی ذمہ داری

۳۔ اف! یہ بدعنوانیاں

(10)

سوال نمبر ۲: (الف) ذیل میں سے کسی دو کی تعریف مع مثال بیان کیجئے۔

۱۔ جملے کی قسمیں

۲۔ اسم اور اس کی قسمیں

۳۔ رموز و اوقاف

(10)

(ب): ذیل میں سے کوئی پانچ کی تعریف کیجئے۔

۱۔ تضاد

۲۔ تشبیہ

۳۔ تجنیس ناقص

P.T.O.

۴۔ مبالغہ

۵۔ لف و نشر

۶۔ مرات النظر

(ج): ذیل میں سے کوئی دو اشعار کی تقطیع کیجئے اور بحر کا نام لکھئے۔ (10)

۱۔ نہیں تراشیں قصر سلطانی کی گنبد پر : تو شاہیں ہے بسیرا کر پہاڑوں کی چٹانوں میں

۲۔ چلی اب گل کے ہاتھوں سے لٹا کر رواں اپنا : نہ چھوڑا ہائے بلبل نے چمن میں کچھ نشان اپنا

۳۔ آمد آمد ہے خزاں کی جانے والی ہے بہار : روتے ہیں گلزار کے در، باغباں کھولے ہوئے

سوال نمبر ۳: علم اللسان کی تعریف کیجئے اور اس کے مقاصد، فوائد اور اہمیت پر تبصرہ کیجئے۔ (20)

یا

زبان کی ماہیت اور ارتقاء پر روشنی ڈالئے۔

سوال نمبر ۴: زبان کی نشوونما میں صوفیائے کرام کا جو حصہ ہے اس پر سیر حاصل بحث کیجئے۔ (20)

یا

محمود شیرانی کا نظریہ پنجاب میں اردو پر اپنے جامع خیالات کا اظہار کیجئے۔

سوال نمبر ۵: مندرجہ ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر ادبی مضمون لکھئے۔ (15)

۱۔ سرسید اور علی گڑھ تحریک

۲۔ اردو نظم نگاری

۳۔ شبلی کی علمی اور ادبی خدمات

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—8

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-316

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

HINDI (G-3)

(हिंदी सामान्य-3)

(आत्मकथांश, काव्य-नाटक तथा लेखन)

(For External)

(2013 PATTERN)

समय : तीन घण्टे

पूर्णांक : 100

पाठ्यपुस्तकें :—(i) सृजन संदर्भ और मैं—संपा. डॉ. पी.व्ही. कोटमे

डॉ. व्ही.एन. भालेराव

(ii) एक कंठ विषपायी—दुष्यंत कुमार

सूचनाएँ :—(i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्नों के पूर्णांक हैं।

1. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर विस्तार से लिखिए : [10]

(i) अमृतलाल नागर ने अपने लेखक बनने के अनुभव को किस प्रकार प्रस्तुत किया है?

(ii) 'अपने-अपने पिंजरे' आत्मकथांश की विशेषताओं को रेखांकित कीजिए।

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर विस्तार से लिखिए : [10]

(i) काव्य-नाटक के तत्वों के आधार पर 'एक कंठ विषपायी' की समीक्षा कीजिए।

(ii) 'एक कंठ विषपायी' काव्य-नाटक की विषयवस्तु का विवेचन कीजिए।

P.T.O.

2. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं **तीन** प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [15]

(i) प्रेमचंदजी के शिक्षाविषयक अनुभव बताइए।

(ii) हरिवंशराय बच्चन की 'मधुशाला' का स्वागत किस प्रकार हुआ?

(iii) 'जो कहा नहीं गया' आत्मकथांश में लेखिका ने अपनी सहेलियों का कौनसा अनुभव प्रस्तुत किया है?

(iv) रामसिंह की स्वभावगत विशेषताओं का वर्णन कीजिए।

(v) श्रीमती रमा शर्मा का लेखक के प्रति बर्ताव क्यों और कैसे बदल गया?

(आ) निम्नलिखित में से किन्हीं **तीन** प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [15]

(i) 'एक कंठ विषपायी' काव्य-नाटक का उद्देश्य लिखिए।

(ii) दक्ष के यज्ञ समारोह का वर्णन कीजिए।

(iii) शंकर दक्ष के यज्ञ का विध्वंस क्यों करते हैं?

(iv) ब्रह्मा का चरित्र-चित्रण कीजिए।

(v) 'एक कंठ विषपायी' की प्रतीकात्मकता का संक्षेप में विवेचन कीजिए।

3. निम्नलिखित में से किन्हीं **तीन** अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [15]

(i) "सच है देवि!

मेरी मर्यादाओं को अपमानित करके

मेरे घर की

लोक-प्रतिष्ठा की हत्या कर

मेरे ही रक्त ने सृजन का सुख पाया है।"

- (ii) मैं तो यह कहती हूँ
आप बैर ठानें तीनों लोकों के साथ,
किंतु शंकर से नहीं।
उनका आक्रोश वहन करने की
क्षमता त्रिलोक में नहीं है नाथ!”
- (iii) “अनाहूत-अनिमंत्रित लोगों को क्या हक है
आकर
आलोचना करें मेरी
और
धर्म की पवित्र मर्यादाएँ तोड़ दें।”
- (iv) “शासक की भूलों का उत्तरदायित्व
प्रजा को वहन करना पड़ता है,
उसे गलित मूल्यों का दंड भरना पड़ता है।
और मैं मनुष्य ही नहीं हूँ।
मैं प्रजा भी हूँ”
- (v) “आह प्रिया!
अब क्या रह गया शेष ?
सूना-सा लगता है
सारा कैलास-देश।
नंदा का मलिन वेश।
हिम तक पर व्याप्त क्लेश।”

4. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं सात संक्षिप्तियों के हिंदी विस्तारित रूप लिखिए:[14]

- (i) A.H.
- (ii) C.B.I.
- (iii) C.R.P.
- (iv) E.I.
- (v) F.P.L.
- (vi) F.C.
- (vii) L.A.
- (viii) L.I.C.
- (ix) R.B.
- (x) Z.P.

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर वृत्तांत लेखन कीजिए : [7]

- (i) 'संविधान दिवस समारोह' का समाचार-पत्र के लिए वृत्तांत लिखिए।
- (ii) 'वक्तृत्व प्रतियोगिता' का रेडियो के लिए वृत्तांत लेखन कीजिए।

5. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए : [7]

- (i) सदानंद चौगुले, उपसचिव, गृह मंत्रालय, महाराष्ट्र सरकार, मुंबई सभी जिलाधीशों को बाढ़ग्रस्त लोगों की सहायता हेतु परिपत्र जारी कर रहे हैं।
- (ii) अनिल देशमुख, अवर सचिव, पर्यावरण मंत्रालय, भारत सरकार सभी राज्य सरकारों को 'स्वच्छ भारत अभियान योजना' कार्यान्वित कराने के संदर्भ में अधिसूचना जारी करते हैं।

(आ) निम्नलिखित मराठी अथवा अंग्रेजी अनुच्छेद का हिंदी में अनुवाद कीजिए : [7]

राष्ट्राची शक्ती बव्हंशी त्यांच्या नेतृत्वावर अवलंबून असते. नेतृत्व म्हणजे केवळ राजकीय क्षेत्रातच नसते, तर वाणिज्य, उद्योग, कृषी, प्रशासन या सर्वच क्षेत्रांत

असते. या सर्वच क्षेत्रांत आधुनिक विचारांचे व नव्या दृष्टीचे स्त्री-पुरुष हवे असतात. तेच आपल्या सभोवतीची संभ्रमावस्था व अकार्यक्षमता दूर करू शकतात. राष्ट्राला वेगाने स्वातंत्र्य, समता, न्याय, बंधुता या ध्येयाप्रत नेऊ शकतात. अर्थात, जेथे लोकप्रतिनिधींचे लोककल्याणकारी सरकार स्थापन होत असते अशा लोकशाहीत राजकीय नेतृत्व अर्थातच विशेष महत्त्वाचे ठरते.

अथवा

Indeed, a nation's strength depends to a considerable extent on its leadership, not merely in politics, but in all fields of national life including commerce and industry, agriculture and administration. In all these spheres, we need men and women with modern minds and a fresh vision, who can cut through the cobwebs of doubt and inefficiency that surround us and take the nation rapidly forward towards the goals of justice, equality, liberty, fraternity, so eloquently affirmed in our constitution. Political leadership, of course, is crucially important, particularly in a democracy where Government is by the consent of the people and for their benefit.

(प्रयोजनमूलक हिंदी)

समय : तीन घण्टे

पूर्णांक : 100

सूचना :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्नों के पूर्णांक हैं।

1. निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर समाचार का नमूना तैयार कीजिए : [12]

(1) “एस.एन.डी.टी. विश्वविद्यालय के कुलसचिव के हाथों पुस्तक विमोचन समारोह”
विषय पर दूरदर्शन के लिए समाचार का प्रारूप तैयार कीजिए।

अथवा

(2) “नई रेलवे लाइन का उद्घाटन” विषय पर रेडियो के लिए समाचार का प्रारूप तैयार कीजिए।

2. निम्नलिखित में से किन्हीं दो सरकारी पत्रों के प्रारूप तैयार कीजिए : [20]

(i) सचिव, रक्षा मंत्रालय, भारत सरकार द्वारा बच्चों के अपहरण के संबंध में उपसचिव, सभी राज्य सरकारों को परिपत्र जारी किया जाता है।

(ii) सचिव, डाक विभाग, केन्द्र सरकार द्वारा उपसचिव, महाराष्ट्र राज्य को स्पीड पोस्ट की शिकायतों के संदर्भ में किये गये उपायों की जानकारी हेतु सरकारी पत्र लिखा जाता है।

(iii) सचिव, गृह मंत्रालय, भारत सरकार द्वारा बिहार सरकार को दहेज पीड़ित महिलाओं के मामले में जाँच समिति स्थापित करने के संदर्भ में कार्यालय आदेश भेजा जाता है।

(iv) रूपेश कुमार/रूपाली कुमारी प्राचार्य, देवलाली कैंम्प, नासिक, को हिंदी सम्मेलन इलाहाबाद में उपस्थित रहने के लिए 3 दिन के अवकाश के लिए आवेदन पत्र लिखता है/लिखती है।

3. (अ) निम्नलिखित अंग्रेजी संक्षिप्तियों में से किन्हीं दस संक्षिप्तियों के हिंदी पूर्ण रूप लिखिए : [10]

- (1) AMD
- (2) ASI
- (3) BARC
- (4) CBI
- (5) CS
- (6) CCO
- (7) CHD
- (8) DA
- (9) DAH
- (10) GICI
- (11) ITI
- (12) UGC
- (13) WHO
- (14) UNO

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक अवतरण का हिंदी में अनुवाद कीजिए : [10]

- (1) The major constraint on the press freedom is the lack of recognition of the right to information by the press. This right includes the freedom to hold an opinion without interference, and to seek, receive and impart information and ideas through any media regardless of frontiers. Enforcement of right to information in a democracy is essentially in the public interest for safeguarding the democratic set-up.

- (2) शेतकऱ्यांनी कर्जा कधी घेतले, त्याची परतफेड कधी करायची आहे, अशा कर्जासंदर्भातील माहिती शेतकऱ्यांना देण्यासाठी पीडीसीसी बँक 'हेल्पलाइन' सुरू करणार आहे. चोबीस तास खुली असणाऱ्या या हेल्पलाइन द्वारे शेतकऱ्यांना बँकिंग क्षेत्रातील माहिती देण्यात येणार आहे. तसेच, संबंधित बाजार समितीत आदल्या दिवशी, गेल्यावर्षी आणि या आठवड्यात शेतमालाला काय भाव होता, ही माहिती देखील या हेल्पलाइन द्वारे शेतकऱ्यांना मिळणार असल्याचे ही अधिकाऱ्याने सांगितले.

4. निम्नलिखित में से किन्हीं **चार** प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [24]

- (1) सरकारी पत्र की विशेषताएँ बताइए।
- (2) राजभाषा हिंदी के संवैधानिक प्रावधान का संक्षिप्त परिचय दीजिए।
- (3) अनुवाद प्रक्रिया समझाइए।
- (4) आकाशवाणी भाषा की विशेषताएँ बताइए।
- (5) साइबर शिक्षा की सार्थकता स्पष्ट कीजिए।
- (6) सूचना प्रौद्योगिकी की उपयोगिता बताइए।

5. निम्नलिखित में से किन्हीं **चार** विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए : [24]

- (1) खड़ी बोली।
- (2) अनुवाद का महत्व।
- (3) राजभाषा हिंदी।
- (4) डिजिटल हस्ताक्षर।
- (5) ई-प्रशासन।
- (6) साइबर शिक्षा।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-317

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HINDI (हिंदी)

Special Paper III

हिंदी साहित्य का इतिहास

(आदिकाल से आधुनिक काल तक)

(2013 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 100

सूचना :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

1. आदिकालीन वीरगाथा साहित्य की प्रवृत्तियाँ विशद कीजिए।

[18]

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) केशवदास**
- (ii) बिहारी सतसई**
- (iii) रीतिकालीन साहित्यिक परिस्थितियाँ**
- (iv) घनानंद**

2. प्रेमाश्रयी शाखा की विशेषताओं पर प्रकाश डालिए।

[18]

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) सूरदास**
- (ii) रामचरितमानस**
- (iii) रहीम**
- (iv) भक्तिकाल की राजनीतिक पृष्ठभूमि**

P.T.O.

3. साठोत्तरी हिंदी कविता की विशेषताएँ विस्तार से लिखिए। [18]

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए।

- (i) उर्वशी
- (ii) भारतेन्दुयुगीन काव्यधारा की विशेषताएँ
- (iii) चंद्रकांत देवताले
- (iv) निर्मला पुत्तुल

4. हिंदी निबंध विधा का विकासात्मक परिचय दीजिए। [18]

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) यशपाल
- (ii) मेहरुन्सिा परवेज
- (iii) गोदान
- (iv) मैला आँचल

5. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं बारह प्रश्नों के उत्तर एक वाक्य में लिखिए : [12]

- (i) 'रागदरबारी' उपन्यास के लेखक कौन हैं ?
- (ii) मोहन राकेश के किसी एक नाटक का नाम लिखिए।
- (iii) 'होरी' किस उपन्यास का पात्र है ?
- (iv) फणीश्वरनाथ रेणु के किसी एक आँचलिक उपन्यास का नाम लिखिए।
- (v) आचार्य रामचंद्र शुक्ल के एक निबंध संग्रह का नाम लिखिए।
- (vi) 'उसने कहा था' कहानी के रचनाकार कौन हैं ?
- (vii) 'मैयादास की माडी' किसका उपन्यास है ?
- (viii) 'साकेत' किसका महाकाव्य है ?
- (ix) छायावाद के किसी एक कवि का नाम लिखिए।
- (x) 'कुकुरमुत्ता' के रचनाकार कौन हैं ?
- (xi) खड़ीबोली हिंदी का पहला महाकाव्य कौनसा है ?

- (xii) द्विवेदीयुगीन कविता की **एक** विशेषता लिखिए।
- (xiii) नई कविता के 'शलाका पुरुष' किसे कहा जाता है ?
- (xiv) धूमिल के किसी **एक** काव्य-संग्रह का नाम लिखिए।
- (आ) निम्नलिखित में से किन्हीं **आठ** प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [16]
- (i) 'मैला आँचल' उपन्यास के **दो** पात्रों के नाम लिखिए।
- (ii) वृंदावनलाल वर्मा के **दो** ऐतिहासिक उपन्यासों के नाम लिखिए।
- (iii) जयशंकर प्रसाद के **दो** उपन्यासों के नाम लिखिए।
- (iv) भारतेन्दु युग के **दो** निबंधकारों के नाम लिखिए।
- (v) जैनेंद्र कुमार की **दो** कहानियों के नाम लिखिए।
- (vi) **दो** महिला उपन्यासकारों के नाम लिखिए।
- (vii) महादेवी वर्मा के **दो** काव्य-संग्रहों के नाम लिखिए।
- (viii) प्रयोगवाद के **दो** कवियों के नाम लिखिए।
- (ix) छायावाद के **दो** कवियों के नाम लिखिए।
- (x) प्रगतिवाद की **दो** विशेषताएँ लिखिए।
- (xi) मंगलेश डबराल के किन्हीं **दो** काव्य-संग्रहों के नाम लिखिए।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-318

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2017

(For External)

हिंदी : विशेष-4

(Hindi Special-4)

(काव्यशास्त्र)

(2013 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 100

सूचना :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्नों के पूर्णांक हैं।

1. निम्नलिखित प्रश्नों में से किन्हीं ग्यारह प्रश्नों के उत्तर एक-एक वाक्य में लिखिए : [11]

- (1) आचार्य भरतमुनि का रस-सूत्र लिखिए।
- (2) उपन्यास की एक परिभाषा बताइए।
- (3) 'श्रव्य काव्य' किसे कहते हैं ?
- (4) करुण रस का स्थायीभाव कौनसा है ?
- (5) वर्णिक छंद किसे कहते हैं ?
- (6) निबंध की कोई एक परिभाषा लिखिए।
- (7) एकांकी से क्या तात्पर्य है ?
- (8) दूरदर्शन नाटक की एक विशेषता लिखिए।
- (9) नाटक के प्रकार लिखिए।
- (10) कहानी के दो तत्त्व बताइए।
- (11) रेखाचित्र की एक विशेषता लिखिए।
- (12) आलोचना के लिए प्रयुक्त समानार्थी शब्द लिखिए।
- (13) रसरज किस रस को कहा जाता है ?

P.T.O.

2. निम्नलिखित प्रश्नों में से किन्हीं दस प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [20]

- (1) काव्य के दो हेतु कौनसे हैं ?
- (2) हिंदी विद्वानों द्वारा दी गई काव्य की कोई एक परिभाषा लिखिए।
- (3) शब्दशक्ति से क्या तात्पर्य है ?
- (4) गीतिकाव्य की दो विशेषताएँ बताइए।
- (5) प्रबंधकाव्य के दो भेद लिखिए।
- (6) काव्य के तत्त्वों का उल्लेख कीजिए।
- (7) रस के अंग बताइए।
- (8) गद्य के भेद लिखिए।
- (9) नाटक की परिभाषा लिखिए।
- (10) वीर रस किसे कहते हैं ?
- (11) अनुभाव से क्या तात्पर्य है ?
- (12) उपन्यास के तत्त्व बताइए।

3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन छंदों के लक्षण सोदाहरण स्पष्ट कीजिए : [15]

- (1) दोहा
- (2) चौपाई
- (3) शिखरिणी
- (4) सवैया
- (5) रोला।

4. निम्नलिखित प्रश्नों में से किन्हीं चार प्रश्नों के उत्तर लिखिए : [24]

- (1) 'वाक्यं रसात्मकं काव्यम्' से क्या तात्पर्य है ?
- (2) काव्य-प्रयोजनों को स्पष्ट कीजिए।
- (3) व्यंजना शब्दशक्ति का परिचय दीजिए।
- (4) दूरदर्शन नाटक का सामान्य परिचय दीजिए।
- (5) उपन्यास का स्वरूप स्पष्ट कीजिए।
- (6) निबंध के तत्त्वों पर प्रकाश डालिए।

5. निम्नलिखित प्रश्नों में से किन्हीं **तीन** प्रश्नों के उत्तर विस्तार से लिखिए : [30]

- (1) शब्दशक्तियों का परिचय देते हुए अभिधा और लक्षणा को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।
- (2) कहानी की परिभाषा देते हुए उसके तत्त्वों पर प्रकाश डालिए।
- (3) आलोचना का स्वरूप स्पष्ट करते हुए आलोचक के गुण लिखिए।
- (4) एकांकी के तत्त्वों की विस्तार से चर्चा कीजिए।
- (5) महाकाव्य और खण्डकाव्य की तुलना कीजिए।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-319

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PERSIAN

General Paper III

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Text Book: (1) Rahbar-e-Nazadhe-Nav by Kazim Zadhe.

(2) Payam-e-Mashrique by Dr. Md. Iqbal.

N.B. :—(1) Attempt *All* questions.

(2) Figures to the right side indicate full marks.

1. Comment on the style of Kazim Zadhe.

Or

Write a critique on Kazim Zadhe as a prose writer. [20]

2. Narrate the salient features of Rahbar-e-Nazadhe-Nav.

Or

Write a critique on the subject-matter of Rahbar-e-Nazadhe-Nav. [20]

3. Discuss the characteristics of the poetry of Iqbal. [20]

Or

Assess the importance of Iqbal among his contemporaries.

P.T.O.

4. (A) Reproduce in your own Persian any *one* of the following : [10]

(۱) گلِ نخستین

(۲) بوئے گل

(۳) جهانِ عمل

- (B) Write any *two* of the following poetic forms : [10]

(۱) غزل

(۲) مرثیه

(۳) نظم

(۴) مثنوی

5. (A) Translate any *two* of the following passages into English *or* Urdu *or* Marathi : [10]

(۱) ای فرزند آدم۔ من عاشق تو هستم و لیکن بر تو پوشیده است پس تو نیز عاشق من باش! بلی روح ازلی میخوابد در آئینه دل تو تجلی کند و در آں آئینه جمال خدائی خود را تماشا نماید تو آئینه را صاف پاک کن تا جلوه محبوب در آن ظهور کند و عشق خود را بر تو اعلام نماید۔

(۲) صاحب هر مقام می خواهید باشید، هر کاری را که پیش گرفته اید بھر قسمت که تمام می شود از دست ندهید و تا آخرین مرحله بکوشید و در عین تو میدی باز امیدوار بمانید و در میان شکستها و سختیها باز از کوشش دست نکشید، آن وقت خواهید دید که قوه استقامت شما تمام آنمواع را از مهان خواهد برداشت و شما را بساحل امید و کامیابی خواهد رسانید۔

(۳) قوه عشق و محبت همان جاذبه عمومی است که تمام ذرات عوالم را در بر گرفته و در

دائرہ امکان آنها را بہ پیروی راہ تکامل وا داشته است - این ہمہ قوہ است کہ ہر جنس را مجذوب و جاذب ہم جنس خود میازد - و اجزاء ذرات و آتوم ہا را بھمدیگر مربوط میکند - قوہ عشق شیرازہ کتاب خلقت و محور دائرہ تجلی قدرت خداست ہمہ عوالم مولود عشق است -

(B) Explain in Persian or translate and explain in English or Marathi or Urdu any *five* of the following couplets : [10]

(۱) حورے بکنج گلشنِ جنت تپید و گفت

مارا کسے ز آن سوئے گردون خبر نداد

(۲) چمن خوش است و لیکن چونچہ نتوان زیست

قبائے زندگیش از دم صبا چاک است

(۳) نگاہم راز دارِ ہفت و چار است

گر فتارِ کمندم روزگار است

(۴) بیا این خاکدان را گلستان ساز

جہانِ پیر را دیگر جوان ساز

(۵) خطر تاب و توان را امتحان است

عیارِ ممکناتِ جسم و جان است

(۶) ماکہ اندر طلب از خانہ بردن تاختہ ایم

علم را جان بد میدم و عمل ساختہ ایم

(۷) زی بحرِ بیکرانہ چہ مستانہ می رود

در خود یگانہ از ہمہ بیگانہ می رود

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-320

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

SANSKRIT

General Paper III

(For External)

(2013 PATTERN)

Texts :— (i) वेणीसंहारम्।

(ii) भामिनीविलासः।

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. (A) Translate into English *or* Marathi (any two) : [10]

इंग्रजीत किंवा मराठीत भाषांतर करा (कोणतेही दोन) :

(i) सूतः — परित्रायतां परित्रायतां कुमारः। (पादयोः पतति)
अश्वत्थामा — (विलोक्य) अये, कथं तातस्य सारथिरश्वसेनः।
आर्य, ननु त्रैलोक्यत्राणक्षमस्य सारथिरसि। किं मत्तः
परित्राणमिच्छसि।

सूतः — (उत्थाय/सकरुणम्) कुतोऽद्यापि ते तातः।

अश्वत्थामा — (सावेगम्) किं तातो नामास्तमुपगतः।

सूतः — अथ किम्।

P.T.O.

- (ii) पुरुषः — यदाज्ञापयति देवः। (निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य, सहर्षम्) देव,
पाञ्चालकः प्राप्तः।
- युधिष्ठिरः — त्वरितं प्रवेशय।
- पुरुषः — (निष्क्रम्य पाञ्चालेन सह प्रविश्य) एष देवः। उपसर्पतु
पाञ्चालकः।
- पाञ्चालकः — जयतु जयतु देवः। प्रियमावेदयामि महाराजाय देव्यै च।
- युधिष्ठिरः — पाञ्चालक, कच्चिदासादिता तस्य दुरात्मनः कौरवाधमस्य
पदवी।
- पाञ्चालकः — न केवलं पदवी। स एव दुरात्मा उपलब्धः।
- (iii) चेटी — समाश्वसितु समाश्वसितु भट्टिनी। अपनेष्यति ते मन्युं
नित्यानुबद्धकुरुवरैः कुमारो भीमसेनः।
- द्रौपदी — हज्जे बुद्धिमतिके, भवेदेतद्यदि महाराजः प्रतिकूलो न
भवेत्। तन्नाथं प्रेक्षितुं त्वरते मे हृदयम्।
- चेटी — (विलोक्य) एष कुमारस्तिष्ठति। तदेनमुपसर्पतु भट्टिनी।
(परिक्रामतः)

(B) Translate into English *or* Marathi (any two) : [10]

इंग्रजीत किंवा मराठीत भाषांतर करा (कोणतेही दोन) :

- (i) मृद्वीका रसिता सिता समशिता स्पीतं निपीतं पयः
स्वर्यातेन सुधाप्यधायि कतिधा रम्भाधरः खण्डितः।
सत्यं ब्रूहि मदीय जीव भवता भूयो भवे भ्रम्यता
कृष्णेत्यक्षरयोरयं मधुरिमोद्गारः क्वचिल्लक्षितः॥
- (ii) शृण्वन् पुरः परुषगर्जितमस्य हन्त
रे पान्थ विह्वलमना न मनागपि स्थाः।
विश्वार्तिवारणसमर्पितजीवनोऽयं
नाकर्णितः किमु सखे भवताम्बुवाहः॥

(iii) पुरा गीर्वाणानां निजभुजबलाही पुरुषिका-
महो कारं कारं पुरभिदि शरं संमुखयतः।
स्मरस्य स्वर्बालानयनसुममालार्चनपदं
वपुः सदयो भालानलभसितजालास्पदमभूत्॥

2. (A) Explain with reference to the context (any *two*) : [10]

ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा (कोणतेही दोन) :

- (i) गुरुः खेदं खिन्ने मयि भजति नाद्यापि कुरुषु।
- (ii) त्वां बोधयामि किमहं त्वं मां संस्थापयिष्यसि।
- (iii) कुमार, यदि परिजनहीना भवेत्तदा देवी भणति।

(B) Explain with reference to the context (any *two*) : [10]

ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा (कोणतेही दोन) :

- (i) दिवजोत्तेसे हंसे यदि रतिरतीवोन्नतिरियम्।
- (ii) सर्वं प्राभादिकमिह भवभ्रान्तिभाजां नराणाम्।
- (iii) धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसो धिग्वारिधीनां जनुः।

3. Critically appreciate the third act of the Drama Venīsamhāra. [20]

‘वेणीसंहार’ नाटकाच्या तिसऱ्या अंकाचे रसग्रहण करा.

Or

(किंवा)

Explain the Dramatic techniques used by Bhaṭṭanārāyaṇa.

भट्टनारायणाने उपयोजिलेली नाट्यतंत्रे स्पष्ट करा.

4. Write the Kṛṣṇavarṇan described in Śāntavilāsa. [20]

शान्तविलासात आलेले कृष्णवर्णन स्पष्ट करा.

Or

(किंवा)

Explain 'Chandanānyokti' and 'Hamsānyokti'.

‘चन्दनान्योक्ती’ व ‘हंसान्योक्ती’ स्पष्ट करा.

5. (A) Write notes on (any two) : [10]

विवेचक परिच्छेद लिहा (कोणतेही दोहोवर) :

(i) Dream of Bhānumati

भानुमतीचे स्वप्न

(ii) Nāndi and Sūtradhāra

नान्दी व सूत्रधार

(iii) Simhānyokti.

सिंहान्योक्ती.

(B) उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत (कान्यपि पञ्च) : [10]

योग्य पर्याय निवडून रिक्तस्थानां जागा भरा (कोणत्याही पाच) :

(उपकारेण, प्रकृतिः, कृष्णेति, अनुलङ्घनीयः, आशा, पाण्डित्यं, मरालकुलनायकः)

(i) ..... बलवती राजन्।

(ii) ..... दुस्त्यजा।

(iii) द्वारं निर्वृत्तिसद्गनो विजयेत ..... वर्णद्वयम्।

(iv) उपक्रियमाणाभावे किम् .....।

(v) ..... कथय रे कथं वर्तताम्।

(vi) नखानां ..... प्रकटयतु कस्मिन्मृगपतिः।

(vii) ..... सदाचारः।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-321

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

SANSKRIT

Special Paper III

(For External)

(2013 PATTERN)

Texts :— (i) लघुसिद्धान्त कौमुदी (संज्ञा, सन्धि, विभक्त्यर्थ)।

(ii) वैदिक वाङ्मयाचा इतिहास.

History of Vedic Literature.

(iii) संस्कृत निबंधलेखन.

Sanskrit Composition.

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

All questions are compulsory.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

Figures to the right indicate full marks.

1. (A) पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंचे स्पष्टीकरण करा :

[10]

Explain any *two* of the following :

(i) अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः।

(ii) अकः सवर्णे दीर्घः।

(iii) ष्टुना ष्टुः।

P.T.O.

(B) पुढीलपैकी कोणत्याही चारांचे स्पष्टीकरण करा : [10]

Explain any *four* of the following :

- (i) पदम्।
- (ii) सवर्णम्।
- (iii) अनुनासिकः।
- (iv) अनुदात्तः।
- (v) वृद्धिः।

2. (A) पुढीलपैकी कोणत्याही चारांचा संबंधित सूत्र अथवा वार्तिक उद्धृत करून संधिविग्रह करा : [10]

- (i) पेष्ठा।
- (ii) श्रीशः।
- (iii) चन्द्रोदयः।
- (iv) प्रेजते।
- (v) हरिं वन्दे।
- (vi) हिमालयः।

(B) उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) : [10]

(i) प्रातिपदिकार्थे	(a) पितृभ्यः स्वधा।
(ii) उपपदविभक्ती	(b) साधकतमं करणम्।
(iii) द्वितीया	(c) अकथित कर्मणः उदाहरणम्।
(iv) बाणेन	(d) अनभिहिते कर्मणि।
(v) माणवकं धर्मं शास्ति	(e) त्रिधा।
(vi) आधरः	(f) प्रथमा।
(vii) प्रत्युवाच	(g) यण् संधेरुदाहरणम्।

3. ऋग्वेदातील विषय यावर निबंध लिहा. [20]

Write an essay on subjects in the ऋग्वेद.

Or
(किंवा)

उपनिषद् या विषयावर निबंध लिहा.

Write an essay on उपनिषद्.

4. (A) पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर विवेचक परिच्छेद लिहा : [20]

Write critical paragraphs on any *two* of the following :

- (i) वेदाङ्गानि।
- (ii) ईशावास्योपनिषद्।
- (iii) ऋग्वेदाचे भाष्यकार.

Commentators of the Rgveda.

- (B) उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) : [10]

(i) आरण्यगेयगानम्	(a) छान्दोग्योपनिषद्
(ii) तवल्कारशाखीया उपनिषद्	(b) ऋग्वेदः
(iii) तैत्तिरीयब्राह्मणम्	(c) पं. सातवळेकरमहोदयः
(iv) शैशिरीयशिक्षा	(d) वरुणः
(v) ऋतस्य गोप्ता	(e) ऋग्वेदं तृतीयं मण्डलम्
(vi) विश्वामित्रम्	(f) सामवेदः
(vii) ऋग्वेदस्य एकोभाष्यकारः	(g) कृष्णयजुर्वेदः

5. एका विषयावर संस्कृतभाषेत निबंध लिहा : [10]

Write an essay in Sanskrit on any *one* of the following :

- (i) पण्डितराज जगन्नाथः।
- (ii) संस्कृतभाषा एका ज्ञानभाषा।
- (iii) आरोग्यं धनसम्पद्।

Total No. of Questions—4]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-322

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

SANSKRIT

(For External)

Special Paper IV

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Texts :— (i) आत्मानात्माविवेकः ।

(ii) तर्कसंग्रहः ।

1. (A) कोणत्याही दोहोंचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा : [10]

Explain with reference to the context any *two* of the following :

(i) एतेषां विषयाः संशयनिश्चयधारणाभिमानाः।

(ii) अवस्था त्रयं नाम जाग्रत-स्वप्न-सुषुप्तयः।

(iii) शरीरपरिग्रहाद् दुःखं जायते।

(B) कोणत्याही दोहोंवर विवेचक टीपा लिहा : [10]

Write critical notes on any *two* of the following :

(i) सूक्ष्मशरीरम्

(ii) जीवन्मुक्तः

(iii) तितिक्षा तथा च समाधानम्

(iv) कर्मेन्द्रियाणि।

P.T.O.

2. (A) साधनचतुष्टय स्पष्ट करा. [20]
Explain साधनचतुष्टय.

Or
(किंवा)

स्थूलशरीर स्पष्ट करा.
Explain स्थूलशरीरम्.

- (B) उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) : [10]
Select the correct pair (any five) :

(i) तापत्रयम्	(a) शारीरम्
(ii) षड्विधलिङ्गम्	(b) अनुबन्धचतुष्टयम्
(iii) पञ्चकोषः	(c) मनोमयः
(iv) कारणम्	(d) शमादी
(v) निविध्यासनम्	(e) मनः
(vi) अन्तःकरणम्	(f) अपूर्वता
(vii) सम्बन्धः	(g) आध्यात्मिकम्

3. (A) कोणत्याही दोहोंचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा : [10]

Write with reference to context any two :

- (i) तद्वति तत्प्रकारकोऽनुभवो यथार्थः।
- (ii) उपमितिकरणमुपमानम्।
- (iii) चलनात्मकं कर्म।

- (B) कोणत्याही दोहोंवर विवेचक परिच्छेद लिहा : [10]

Write critical notes on any two :

- (i) त्रिविधलिङ्गम्।
- (ii) तेजः।
- (iii) तर्कसंग्रहस्य मङ्गलाचरणम्।
- (iv) अनुभवः।

4. (A) प्रत्यक्षप्रमाण स्पष्ट करा.

[20]

Explain प्रत्यक्षप्रमाण.

Or

(किंवा)

अनुमानप्रमाण स्पष्ट करा.

Explain अनुमानप्रमाण.

(B) उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) :

[10]

Select the correct pair (any *five*) :

(i) सप्त	(a) गुणाः
(ii) चतुर्विंशति	(b) पदार्थाः
(iii) द्विविधं	(c) विशेषाः
(iv) द्विविधः	(d) सन्निकर्षः
(v) षड्विधः	(e) सामान्यं
(vi) पञ्च	(f) अनुभवः
(vii) अनन्ताः	(g) कर्माणिः

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-326

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ECONOMICS (G-3)

(Economic Development and Planning)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Draw diagram wherever necessary.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) What is agriculture productivity ? Explain the causes of low productivity in Agriculture.

(b) Explain the meaning of economic growth and indications of economic growth.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) What is Less Developed Country ? Explain the economic and socio-cultural characteristics of less developed country.

P.T.O.

- (b) Explain the Karl Marx's Theory of Economic Development.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
- (a) What is Monetary Policy ? Explain the objectives of monetary policy.
- (b) What is Economic planning ? Explain the objectives of economic planning.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
- (a) Explain the role of Economic Development Foreign Capital.
- (b) Explain the Big Push Theory.
5. Write short notes on (any *two*) : [20]
- (a) NITI Aayog
- (b) Production function
- (c) Vicious Circle of Poverty.
- (d) Scarcity of capital.
- (e) Fiscal policy.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मुल इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(a) शेतीची उत्पादकता म्हणजे काय? शेतीच्या कमी उत्पादकतेची कारणे स्पष्ट करा.

(b) आर्थिक वृद्धीचा अर्थ स्पष्ट करून आर्थिक विकासाचे निर्देशक सांगा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(a) अल्पविकसित देश म्हणजे काय? विकसनशील देशाची आर्थिक व सामाजिक सांस्कृतिक वैशिष्टे विशद करा.

(b) कार्ल मार्क्सचा आर्थिक विकासाचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(a) चलनविषयक धोरण म्हणजे काय? चलनविषयक धोरणाची उद्दीष्टे स्पष्ट करा.

(b) आर्थिक नियोजन म्हणजे काय? आर्थिक नियोजनाची गरज विशद करा.

4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(a) आर्थिक विकासातील विदेशी भांडवलाची भूमिका स्पष्ट करा.

(b) प्रबल चालना सिद्धांत स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (a) नीती आयोग
- (b) उत्पादन फलन
- (c) दारिद्र्याचे दुष्टचक्र
- (d) भांडवल टंचाई
- (e) राज्यकोषीय धोरण

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-327

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

ECONOMICS

(Special Paper III)

S-3 : International Economics

(Only For External Students)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Write the importance of International Trade.
  - (b) Write in detail the theory of absolute cost advantage.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) What is meant by Terms of Trade ? Write the importance of Terms of Trade.
  - (b) Suggest the measures to correct definition of Balance of Payment.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) What is meant by Fixed Exchange Rate ? Explain its merits and demerits.
  - (b) Evaluate the functions of WTO.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Explain the role of MNCs in Indian economy.
  - (b) Explain the difference between International and Interregional trade.

P.T.O.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (a) Importance of Terms of Trade
- (b) Intra-Industry Trade
- (c) Difference between Tariff and Quota
- (d) W.T.O. and India.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (a) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे महत्त्व लिहा.
- (b) निरपेक्ष खर्च लाभ सिद्धांत सविस्तरपणे लिहा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (a) व्यापारशर्ती म्हणजे काय ? ते सांगून व्यापारशर्तीचे महत्त्व लिहा.
- (b) व्यवहारतोलातील असमतोल कमी करण्यासाठी उपाययोजना सुचवा.

3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (a) स्थिर विनिमय दर म्हणजे काय ? त्याचे गुण-दोष स्पष्ट करा.
- (b) जागतिक व्यापारसंघटनेच्या कार्याचे मुल्यमापन करा.

4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (a) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील बहुराष्ट्रीय कंपन्यांची भूमिका स्पष्ट करा.
- (b) आंतरराष्ट्रीय आणि आंतरराज्य व्यापारतील फरक स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (a) व्यापारशर्तीचे महत्त्व
- (b) उद्योगाअंतर्गत व्यापार
- (c) जकाती व आयात कोटा यातील फरक
- (d) भारत व जागतिक व्यापारसंघ.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-328

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

ECONOMICS

(For External)

Special Paper IV

(S-4 : Elementary Quantitative Technique)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following : [20]
  - (i) State the definition of Statistics. Explain the functions and limitations of statistics.
  - (ii) What is median ? Explain the merits and demerits of median.
2. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (i) Explain the sources and methods of collecting secondary data.
  - (ii) What is Arithmetic Mean ? Explain the merits and demerits of arithmetic mean.
3. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (i) Find out difference between simple interest and compound interest on Rs. 25,000 for 3 years at 8% p.a.

P.T.O.

(ii) Yearwise figures of the house are indicated as below.

Calculate mean, median and mode :

Year	Number of House
2009	16,00,000
2010	14,90,000
2011	13,80,000
2012	12,00,000
2013	11,00,000
2014	12,00,000

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(i) (a) Marks of S.Y. B.A. Students in English Paper-II are given.

Prepare discrete frequency distribution :

21, 20, 20, 22, 20, 22, 30, 21, 22, 30, 21, 22, 25,
30, 21, 25, 20, 22, 21, 20

(b) Find simple interest on Rs. 40,000 for 5 years at
10% p.a.

(ii) What is Elasticity of demand ? Explain the types of elasticity
of demand.

5. Write short notes on any *two* : [20]

- (1) Sources of primary data
- (2) Formulation of Hypothesis
- (3) Chi-square test
- (4) Methods of sampling.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(i) संख्याशास्त्राची व्याख्या सांगा. संख्याशास्त्राची कार्ये व त्यावरील मर्यादा स्पष्ट करा.

(ii) मध्यगा म्हणजे काय ? मध्यगाचे गुण-दोष स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(i) दुय्यम माहिती (तथ्य) संकलनाचे स्रोत आणि पद्धती स्पष्ट करा.

(ii) अंकगणितीय मध्य म्हणजे काय ? अंकगणितीय मध्यगाचे गुण-दोष स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(i) द.सा.द.शे. 8% दराने 25,000 रुपयांचे 3 वर्षांचे सरल व्याज व चक्रवाढ व्याज यातील फरक काढा.

(ii) प्रत्येक वर्षातील घरांची संख्या खालीलप्रमाणे दिली आहे. त्यावरून सरासरी, मध्यगा व बहुलक काढा :

वर्ष	घरांची संख्या
2009	16,00,000
2010	14,90,000
2011	13,80,000
2012	12,00,000
2013	11,00,000
2014	12,00,000

4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

(1) (अ) द्वितीय वर्ष कळा शाखेतील इंग्रजी पेपर-दोन मध्ये विद्यार्थ्यांना मिळालेले गुण खालीलप्रमाणे आहेत. त्यावरून खंडीत वारंवारिता वितरण तयार करा :

21, 20, 20, 22, 20, 22, 30, 21, 22, 30, 21, 22, 25,
30, 21, 25, 20, 22, 21, 20

(ब) द.सा.द.शे. 10% दराने 40,000 रुपयांचे 5 वर्षासाठीचे सरळ व्याज काढा.

(2) मागणीची लवचिकता म्हणजे काय ? मागणीच्या लवचिकतेचे प्रकार स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (1) प्राथमिक माहितीचे (तथ्य) स्रोत
- (2) गृहितकृत्याचे (परिकल्पना) सूत्रीकरण
- (3) ची-स्क्वेअर टेस्ट
- (4) नमूना निवड पद्धती.

(Public Finance)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (1) Explain the nature and scope of Public Finance.
  - (2) What is Public Expenditure ? Explain the classification of public expenditure.
2. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (1) Explain the sources of Public Revenue.
  - (2) What is Public Debt ? Explain the effects of public debt.
3. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (1) Explain the types of Budget.
  - (2) Explain the causes and effects of Deficit Financing.
4. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (1) Explain the role of Fiscal Policy in developing economy.
  - (2) Explain the recommendations of Fourteenth Finance Commission.
5. Write short notes on any *two* : [20]
  - (1) Preparation of Indian Central Budget
  - (2) Need of Deficit Financing
  - (3) Role of Finance Commission
  - (4) Limitations of Fiscal Policy.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) सार्वजनिक आयव्ययाचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.
- (2) सार्वजनिक खर्च म्हणजे काय ? सार्वजनिक खर्चाचे वर्गीकरण स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) सार्वजनिक महसूलाचे (उत्पन्नाचे) स्रोत स्पष्ट करा.
- (2) सार्वजनिक कर्ज म्हणजे काय ? सार्वजनिक कर्जाचे परिणाम स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) अर्थसंकल्पाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- (2) तुटीच्या अर्थभरण्याची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) विकसनशील अर्थव्यवस्थेतील राजकोषीय धोरणाची भूमिका स्पष्ट करा.
- (2) चौदाव्या वित्त आयोगाच्या शिफारसी स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (1) भारतीय केंद्रिय अर्थसंकल्पाची तयारी
- (2) तुटीच्या अर्थभरण्याची गरज
- (3) वित्त आयोगाची भूमिका
- (4) राजकोषीय धोरणाच्या मर्यादा.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-329

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

(G-3 : Political Ideologies)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* question of the following : [20]
  - (a) Discuss the meaning, nature and origin of Political Ideology.
  - (b) Critically examine on Marxian State.
2. Attempt any *one* of the following : [20]
  - (a) What is meant by Nationalism ? Write elements of Nationalism.
  - (b) Write M. Phule's thought on religion.
3. Attempt any *one* of the following : [20]
  - (a) Critically examine on Syndicalism.
  - (b) Explain the theory of Satyagraha.

P.T.O.

4. Attempt any *one* of the following : [20]

(a) Define the Fascism. Explain causes for the rise of Fascism.

(b) Explain meaning of the feminism, nature and liberal feminism.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

(1) End of Ideology.

(2) Progressive Nationalism

(3) Corporate State

(4) Withering away of the State.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांची पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणताही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

(a) राजकीय विचारप्रणालीचा उगम, अर्थ आणि स्वरूप यावर चर्चा करा.

(b) कार्ल मार्क्सच्या राज्यविषयक विचारावर टिकात्मक परीक्षण करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) राष्ट्रवाद म्हणजे काय ? राष्ट्रवादाचे घटक लिहा.

(b) म. फुलेंचे धर्मविषयक विचार स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) श्रमिक संघवाद यावर टिकात्मक परीक्षण करा.

(b) सत्याग्रह सिद्धांत स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) फॅसिझमची व्याख्या सांगून, उदयाची कारणे स्पष्ट करा.

(b) स्त्रीवादाचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करून उदात्मतवादी स्त्रीवाद स्पष्ट करा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीपा लिहा : [20]

(1) विचारप्रणालीचा अंत

(2) प्रागतिक राष्ट्रवाद

(3) महामंडळात्मक राज्य

(4) राज्य विरून जाणे.

G-3 Local Self-Government in Maharashtra

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* question from below : [20]

(1) Explain composition, power and functions of Zilla Parishad.

(2) Explain composition, powers and functions of Nagar Panchayat.

2. Attempt any *one* question from below : [20]

(1) Explain recommendations of L.N. Bangirwar Committee.

(2) Describe the role of Block Development Officer in Panchayat Samitee

3. Attempt any *one* question from below : [20]

(1) Describe the importance of 73rd Constitutional Amendment.

(2) Explain the challenges before Local Self-Government Institutions.

4. Attempt any *one* question from below : [20]

(1) Explain the details of Community Development Program.

(2) Describe structure, power and functions of state Election Commission.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) 74th Constitutional Amendment
- (2) Sources of earning to Nagar Parishad.
- (3) State Election Commissioner
- (4) Women's representation in Panchayat Raj Institutions.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मुल इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) जिल्हा परिषदेची रचना, अधिकार व कामे स्पष्ट करा.
- (2) नगरपंचायतीची रचना, अधिकार व कामे विशद करा.

2. खालीलपैकी कोणताही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) ल. ना. बोंगिरवार समितीने केलेल्या शिफारशी स्पष्ट करा.
- (2) पंचायत समितीच्या गटविकास अधिकाऱ्याची भूमिका विशद करा.

3. खालीलपैकी कोणताही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) 73व्या घटनादुरुस्तीचे महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.
- (2) स्थानिक स्वराज्य संस्थापुढील आव्हाने स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) सामुहिक विकास कार्यक्रमाविषयी सविस्तर चर्चा करा.
- (2) राज्य निर्वाचन आयोगाची रचना, अधिकार व कार्ये सांगा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीपा लिहा : [20]

- (1) 74वी घटनादुरुस्ती
- (2) नगरपरिषदेच्या उत्पन्नाची साधने
- (3) राज्य निवडणूक आयुक्त
- (4) पंचायत राज व्यवस्थेतील महिला प्रतिनिधित्व.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-330

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

Special Paper III

(Public Administration)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Explain the nature and significance of Public Administration.
  - (b) Explain the classical approaches to the study of Public Administration.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Describe the Good Governance in Indian Perspective.
  - (b) Explain the types of Public-Private partnerships.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Describe the budgetary process in India.
  - (b) State the nature of Judicial control on Public Administration.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) What is E-Governance ? Explain E-Governance in India.
  - (a) Explain the features, importance, functions of Bureaucracy.
5. Write short notes on (any *two*) : [20]
  - (a) E-Democracy
  - (b) Methods of Training
  - (c) Meaning of Accountability
  - (d) Principles of Promotion.

P.T.O.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (a) लोकप्रशासनाचे स्वरूप आणि महत्व स्पष्ट करा.
  - (b) लोकप्रशासनाच्या अभ्यासातील अभिजात (पारंपारिक) दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (a) भारतीय परिप्रेक्ष्यातून सु-शासनाचे वर्णन करा.
  - (b) सार्वजनिक-खाजगी भागीदारीचे प्रकार स्पष्ट करा.
3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (a) भारतातील अंदाजपत्रकीय प्रक्रियेचे वर्णन करा.
  - (b) लोकप्रशासनावरील न्यायमंडळाच्या नियंत्रणाचे स्वरूप सांगा.
4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (a) ई-शासन म्हणजे काय ? भारतातील ई-शासन स्पष्ट करा.
  - (b) नोकरशाहीचे घटक, महत्व, कार्य स्पष्ट करा.
5. खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीपा लिहा : [20]
  - (a) ई-लोकशाही
  - (b) प्रशिक्षणाच्या पद्धती
  - (c) उत्तरदायित्वाचा अर्थ
  - (d) बढतीचे तत्वे.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-331

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

Special Paper-IV (S-4)

(International Politics)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) Explain in detail 'Realistic Theory' of International Politics.

(b) State the various factors and importance of collective security.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) Explain the changing nature of National power.

(b) State the concept of power and explain the factors of power.

P.T.O.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) Evaluate the contribution of U.N. in protection and promotion of Human Rights.

(b) Explain the concept of terrorism and objectives of Terrorism.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) Explain the nature and limitations of collective security.

(b) State the meaning, nature and various factors of Diplomacy.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

(a) Importance of International Politics

(b) Regional Security

(c) Geographical factors of Power

(d) Techniques of Balance of Power.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्न सोडवा. [20]

(a) आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचा वास्तववादी सिद्धांत सविस्तर स्पष्ट करा.

(b) सामुहिक सुरक्षिततेचे महत्व आणि विविध घटक सांगा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
- (1) राष्ट्रीय सत्तेचे बदलते स्वरूप स्पष्ट करा.
  - (2) सत्ता संकल्पना सांगून सत्तेचे घटक स्पष्ट करा.
3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [20]
- (1) मानवी हक्कांच्या संरक्षण आणि वाढीसाठी संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या योगदानाचे मूल्यमापन करा.
  - (2) दहशतवाद संकल्पना स्पष्ट करून उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [20]
- (1) सामुहिक सुरक्षिततेचे स्वरूप आणि मर्यादा स्पष्ट करा.
  - (2) राजनयाचा अर्थ, स्वरूप आणि विविध घटक सांगा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
- (1) आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे महत्व
  - (2) प्रादेशिक सुरक्षितता
  - (3) सत्तेचे भौगोलिक घटक
  - (4) सत्ता संतुलनाची तंत्रे.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-332

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

General Paper III

(History of the World in 20th Century : 1914-1992)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Assess the achievements of the League of Nations.
  - (2) Critically analyse the contribution of Stalin to Russia.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Review the reforms of Mustafa Kemal Pasha in Turkestan.
  - (2) Explain in detail the nature of Great Depression.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain the achievements of United Nations.
  - (2) Explain various stages of the rise of U.S.S.R. of a world power.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Define the concept of Non-Alignment movement. Explain its nature.
  - (2) Explain the causes of disintegration of U.S.S.R.

P.T.O.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) Paris Peace Conference (1919)
- (2) Nazism
- (3) Star War
- (4) WTO

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) राष्ट्रसंघाच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.
- (2) रशियातील स्टॅलिनच्या योगदानाचे टिकात्मक विश्लेषण करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) मुस्तफा केमाल पाशाच्या तुर्कस्थानमधील सुधारणांचा आढावा घ्या.
- (2) जागतिक महामंदीचे स्वरूप सविस्तर स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) संयुक्त राष्ट्रसंघाची कामगिरी स्पष्ट करा.
- (2) सोव्हिएट रशियाचा जागतिक महासत्ता म्हणुन उदय होण्यामागील विविध टप्पे स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) 'अलिप्ततावादी चळवळ' ही संकल्पना स्पष्ट करून, तीचे स्वरूप विशद करा.
- (2) सोव्हिएट रशियाच्या विघटनाची कारणे स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (1) पॅरिस शांतता परिषद — 1919
- (2) नाझीवाद
- (3) स्टार वॉर
- (4) जागतिक व्यापार संघटना.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-333

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

Special Paper III

(Introduction to History)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain the importance of History.

(ii) What is written sources and state its importance in History writing.

2. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain the method of external criticism of sources.

(ii) State the importance of “Pune Archives in research of History”.

3. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Take a review of interrelation between History and Geography.

(ii) Give an account of Imperialist Historiography.

4. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain the contribution of G.S. Sardesai as a historian of Maharashtra.

(ii) Describe the achievement of K.A. Nilkanth Shastri as an Indian Historian.

P.T.O.

5. Write short notes on any *two* : [20]

- (i) Marxism
- (ii) Interpretation
- (iii) Subaltern school
- (iv) V.K. Rajwade.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (i) इतिहासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ii) लिखित साधने म्हणजे काय व त्याचे इतिहासलेखनातील महत्त्व सांगा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (i) साधनांच्या बहिरंग परीक्षणाची पद्धती स्पष्ट करा.
- (ii) पुणे अभिलेखागाराचे इतिहाससंशोधनातील महत्त्व सांगा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (i) इतिहास आणि भूगोल यांच्यातील आंतरसंबंधाचा आढावा घ्या.
- (ii) साम्राज्यवादी इतिहासलेखनाची माहिती लिहा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (i) महाराष्ट्राचे इतिहासकार म्हणून जी. एस. सरदेसाई यांचे योगदान स्पष्ट करा.
- (ii) भारतीय इतिहासकार म्हणून नीलकंठ शास्त्री यांच्या कामगिरीचे वर्णन करा.

5. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (i) मार्क्सवाद
- (ii) अन्वयार्थ
- (iii) वंचितांचा इतिहासलेखन प्रवाह
- (iv) वि. का. राजवाडे

Total No. of Questions—**5+5**]

[Total No. of Printed Pages—**6**

Seat No.	
---------------------	--

[5301]-EXT-334

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

Special Paper-IV

History of U.S.A. (1914 to 1992)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

***N.B.* :—** (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain the role of USA in the first world war.

(ii) Give an account of New Deal Programme of Franklin D Roosevelt.

2. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Describe the role of USA in the foundation of UNO.

(ii) Give a detailed account of Berlin Crisis.

P.T.O.

3. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain the causes and consequences of Vietnam war.

(ii) State the concept of cold war and explain its causes.

4. Answer any *one* of the following questions : [20]

(i) Explain American policy towards India and Pakistan.

(ii) Describe the industrial growth of America after World War II.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

(a) Fair Deal Policy

(b) Non-intervention Policy

(c) NATO

(d) IMF.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(i) पहिल्या महायुद्धातील अमेरिकेची भूमिका स्पष्ट करा.

(ii) फ्रँक्लिन डी. रूझवेल्ट यांच्या न्यू डिल कार्यक्रमाची माहिती लिहा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(i) संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या स्थापनेतील अमेरिकेची भूमिका विशद करा.

(ii) बर्लिन पेचप्रसंगाची सविस्तर माहिती लिहा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(i) व्हिएतनाम युद्धाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.

(ii) शीतयुद्धाची संकल्पना सांगून त्याची कारणे स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(i) अमेरिकेचे भारत व पाकिस्तान विषयक धोरण स्पष्ट करा.

(ii) अमेरिकेतील दुसऱ्या महायुद्धानंतरच्या औद्योगिक प्रगतीचे वर्णन करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

(i) फेअर डिल पॉलिसी

(ii) अहस्तक्षेपाचे धोरण

(iii) नाटो

(iv) आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी.

[5301]-EXT-334

(History of Asia in 20th Century : 1914 to 1992)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Review of the Indo-China War, 1962.
- (2) Explain the role played by Gen. MacArthur in the reconstruction of Japan.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Discuss about the achievement of Gen. Nasser in history of Egypt.
- (2) Explain the oil diplomacy in the Middle East Asia.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Explain the role of Turkistan in World War I.
- (2) Mention the various phases of the rise of Israel.

4. Attempt only *one* of the following questions : [20]

- (1) Explain the nature and importance of Arab Nationalism.
- (2) Discuss about the freedom movement in Indonesia.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

- (1) Atlantic Charter
- (2) Six principles of Dr. Sun-Yat-Sen
- (3) Wahabi Movement
- (4) Asian.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा. [20]

- (1) 1962च्या भारत-चीन युद्धाचा मागोवा घ्या.
- (2) जपानच्या पुनर्रचनेत जनरल मॅकऑर्थरने बजावलेली भूमिका स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) इजिप्तच्या इतिहासातील जनरल नासेर यांच्या कामगिरीची चर्चा करा.
- (2) मध्यपूर्व आशियातील तेलाचे राजकारण स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) पहिल्या महायुद्धातील तुर्कस्थानची भूमिका स्पष्ट करा.
- (2) इस्राईलच्या उदयाचे विविध टप्पे नमूद करा.
4. खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) अरब राष्ट्रवादाचे स्वरूप व महत्व स्पष्ट करा.
- (2) इंडोनेशियाच्या स्वातंत्र्य चळवळीविषयी चर्चा करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही **दोन**) : [20]
- (i) अटलांटीक सनद
- (ii) डॉ. सन्-यत्-सेन यांची सहा तत्व
- (iii) वहाबी चळवळ
- (iv) अशियान.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-335

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

ANCIENT INDIAN HISTORY, CULTURE AND ARCHAEOLOGY

(General Paper-III)

(For External)

(Outline of Religion and Philosophy)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) Discuss the composition of Atharvaveda.

Or

(b) What do you know about the Brahāmaṇa texts ?

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(a) State the various sects in Vaishnavism.

Or

(b) Explain the importance of Bhagvadgīta to Indian philosophy.

3. Answer any *one* of the following questions : [20]

(a) Explain the principles of philosophy by Chāravāka.

P.T.O.

Or

(b) State about the Chaturyāma out of Parshvanātha.

4. Answer any one of the following questions : [20]

(a) Discuss, the main teachings of Bhagwān Buddha.

Or

(b) Explain the contribution of Heterodox sects.

5. Write short notes on (any two) : [20]

(a) Upanishads

(b) Composition of Mahabharata

(c) Concept of 'Jina'

(d) Hinayāna (Sthaviravadin).

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) अथर्ववेदाच्या रचनेची चर्चा करा.

किंवा

(b) ब्राह्मण ग्रंथाविषयी तुम्हास काय माहिती आहे?

2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) वैष्णव संप्रदायातील विविध पंथ सांगा.

किवा

(b) भारतीय तत्वज्ञानात भगवद्गीतेचे महत्व स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) चार्वाकाच्या तत्वज्ञानातील तत्वे स्पष्ट करा.

किवा

(b) पार्श्वनाथांचा चातुर्याम संप्रदायाविषयी सांगा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) भगवान बुद्धांच्या प्रमुख शिकवणीची चर्चा करा.

किवा

(b) अवैदिक संप्रदायांचे योगदान स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

(a) उपनिषदे

(b) महाभारताची रचना

(c) 'जीन' ही संकल्पना

(d) हीनयान (स्थविरवादीन).

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-336

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ANTHROPOLOGY

(G-3 : Maharashtra : A Culture Region)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Explain the cultural importance of Tamasha Lavani and Kirtan. [20]

Or

Importance of Balutedari in economic life of Maharashtra.

2. Explain the role of Shahu Maharaj and Dr. Ambedkar in social reform movement of Maharashtra. [20]

Or

Describe the work of Dhondo Keshav Karve about women's education.

3. Review the Dalit Panther movement [20]

Or

Explain the contribution of Mahatma Jyotiba Phule in social reform movement.

4. Elaborate the Tribal movement under the leadership of Godavari Parulekar. [20]

Or

Explain the significance of revolutionary movement of V.D. Savarkar.

P.T.O.

5. Write short notes on (any two) :

[20]

- (1) Vidarbha
- (2) Khandoba as a God of Maharashtra
- (3) Warli paintings
- (4) Peasant movement.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक जीवनातील तमाशा लावणी आणि किर्तनाचे महत्व विशद करा.

[20]

किंवा

महाराष्ट्राच्या आर्थिक जीवनातील बलुतेदारी पद्धतीचे महत्व सांगा.

2. शाहू महाराज आणि डॉ. आंबेडकर यांची महाराष्ट्राच्या समाजसुधारणा चळवळीतील भूमिका स्पष्ट करा.

[20]

किंवा

स्त्री शिक्षणासंबंधी धोंडो केशव कर्वे यांचे कार्य विशद करा.

3. दलित पँथर चळवळीचा आढावा घ्या.

[20]

किंवा

सामाजिक सुधारणा चळवळीतील महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे योगदान स्पष्ट करा.

4. गोदावरी परूळेकरांच्या नेतृत्वाखालील आदिवासी चळवळीचे वर्णन करा. [20]

किंवा

वि. दा. सावरकरांच्या क्रांतीकारी चळवळीचे महत्व स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (1) विदर्भ
- (2) 'खंडोबा' महाराष्ट्रातील देव
- (3) वारली चित्रकला
- (4) शेतकरी चळवळ.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-337

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

GEOGRAPHY

General Paper III

(Gg-310 : Regional Geography of India G3)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- N.B. :—** (i) *All* questions are compulsory.
(ii) Figures to the right indicate full marks.
(iii) Use of map stencils is allowed.
(iv) Draw neat diagrams wherever necessary.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Give an account of historical background of India.
  - (b) State the major physiographic divisions of India and describe any *one* of them in detail.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Describe in detail about the Narmada River system.
  - (b) Explain the various factors controlling climate of India.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Define soil and give the details of any *five* soil types in India.
  - (b) Enlist the types of Iron-ore and explain the distribution of Iron-ore in India.

P.T.O.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
- (a) What is Green Revolution ? Give the details of Green Revolution in India.
- (b) What is Regional Planning ? Give the objectives and explain the need of regional planning.
5. Write short notes on (any *two*) : [20]
- (a) Godawari River system
- (b) South-west Monsoon in India
- (c) Deciduous forests in India
- (d) Solar Energy.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (iii) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
- (iv) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (अ) भारताच्या ऐतिहासिक पार्श्वभूमीचा वृत्तांत द्या.
- (ब) भारताचे प्रमुख प्राकृतिक विभाग सांगून कोणत्याही **एका** विभागाचे सविस्तर वर्णन करा.
2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (अ) नर्मदा नदी प्रणालीचे वर्णन करा.
- (ब) भारतीय हवामान नियंत्रित करणारे विविध घटक स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
(अ) मृदेची व्याख्या सांगून भारतातील कोणत्याही **पाच** मृदा प्रकारांचे सविस्तर वर्णन करा.
(ब) लोहखनिजाचे प्रकार सांगून भारतातील लोहखनिजाचे वितरण स्पष्ट करा.
4. खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
(अ) हरितक्रांती म्हणजे काय ? भारतातील हरितक्रांतीचे सविस्तर वर्णन करा.
(ब) प्रादेशिक नियोजन म्हणजे काय ? प्रादेशिक नियोजनाची उद्दिष्टे सांगून प्रादेशिक नियोजनाची गरज स्पष्ट करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही **दोन**) : [20]
(अ) गोदावरी नदी प्रणाली
(ब) भारतातील नैऋत्य मान्सून
(क) भारतातील पानझडी वने
(ड) सौर उर्जा.

(G-3 G-9-310 : Human Geography)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Use of map stencils is allowed.

(iv) Draw neat diagrams wherever necessary.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Explain the branches of Human Geography.
  - (b) Describe the medieval period of Human Geography.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Describe the bases of human race.
  - (b) Explain geographical account of Bushmen tribe.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Give an account of Naga tribe.
  - (b) Explain distribution of world languages.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (a) Explain the types of migration.
  - (b) Give an account of World Population Distribution.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (a) Importance of Human Geography
- (b) Pure races
- (c) Tribes in Maharashtra
- (d) Critics of Malthus theory.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) नकाशा स्टेन्सिलचा वापर करण्यास परवानगी आहे.

(iv) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (अ) मानवी भूगोलाच्या शाखा स्पष्ट करा.
- (ब) मानवी भूगोलाचा मध्ययुगीन काळ वर्णन करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (अ) मानवी वंशाचे मापदंड विषद करा.
- (ब) बुशमेन जमातीचा भौगोलिक वृत्तांत स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (अ) नागा जमातीचा वृत्तांत द्या.
- (ब) जागतिक भाषांचे वितरण स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (अ) स्थलांतराचे प्रकार स्पष्ट करा.
- (ब) जागतिक लोकसंखेचे वितरण स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (अ) मानवी भूगोलाचे महत्त्व
- (ब) शुद्ध वंश
- (क) महाराष्ट्रातील आदिवासी जमाती
- (ड) माल्थसच्या सिद्धांतावरील टिका.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-343

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

PSYCHOLOGY

(For External)

General Paper III

(Industrial and Organizational (I/O) Psychology)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. (a) What is Industrial and Organizational Psychology ? Describe the Industrial and Organizational Psychology in the present. [20]

Or

- (b) Describe the Psychological tests used for the selection of an employee. [20]

2. (a) Explain in detail appraisal rating system. [20]

Or

- (b) Describe the cognitive theories of motivation. [20]

3. (a) What is Job Satisfaction ? Explain the theories of Job Satisfaction. [20]

P.T.O.

Or

- (b) What is Leadership ? Explain the Fiedler's contingency model. [20]

4. (a) Describe the history and scope of engineering Psychology. [20]

Or

- (b) What is Organizational Change ? Explain the factors of Organizational Change. [20]

5. Write short notes on (any four) : [20]

- (1) The functions of Industrial and Organizational Psychology
- (2) Job Profile
- (3) Downsizing
- (4) Concept of Job Satisfaction
- (5) Leadership through power
- (6) Overcoming resistance to change.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. (अ) औद्योगिक व संघटनात्मक मानसशास्त्र म्हणजे काय ? औद्योगिक व संघटनात्मक मानसशास्त्राचा वर्तमानकाळ सविस्तर वर्णन करा. [20]

किंवा

- (ब) कर्मचारी निवडीसाठी वापरल्या जाणाऱ्या मानसशास्त्रीय चाचण्या सविस्तर लिहा. [20]

2. (अ) मुल्यांकन पदनिश्चयन प्रणाली सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

(ब) प्रेरणाविषयक बोधनिक सिद्धांत सविस्तर वर्णन करा. [20]

3. (अ) कार्य समाधान म्हणजे काय ? कार्य समाधानाची उपपत्ती स्पष्ट करा. [20]

किंवा

(ब) नेतृत्व म्हणजे काय ? फीडलर यांचे आनुषंगिक प्रारूप स्पष्ट करा. [20]

4. (अ) अभियांत्रिकी मानसशास्त्राचा इतिहास आणि व्याप्तीचे वर्णन करा. [20]

किंवा

(ब) संघटनात्मक बदल म्हणजे काय ? संघटनात्मक बदलाची प्रभावके किंवा घटक स्पष्ट करा. [20]

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही चार) : [20]

- (1) औद्योगिक व संघटनात्मक मानसशास्त्राची कार्ये
- (2) कार्य माहिती
- (3) आकार घट
- (4) कार्य समाधान : संकल्पना
- (5) नेतृत्व आणि अधिकार
- (6) प्रतिरोध दूर करण्याचे उपाय.

[5301]-EXT-343

(Applied Psychology)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) Attempt *All* the questions.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Describe the use of Psychology in dealing with superstitions. [20]

Or

Describe the nature of Forensic Psychology.

2. Describe the issues faced by adolescents. [20]

Or

Describe 3 effective teaching methods.

3. What are the factors affecting the performance of sportspersons ? [20]

Or

Comment on the nature and the fields of Industrial and Organizational Psychology.

4. Write about the Bio-Psycho-Social Model of Health. [20]

Or

Explain the nature and scope of Applied Psychology.

5. Write short notes on (any four) :

[20]

- (a) Urban Slums
- (b) Psychology of Terror
- (c) Meaning of Violence
- (d) Client Centred Therapy
- (e) Advertisement Psychology
- (f) Educational Problems.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडवा.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजीतील प्रश्नपत्रिका वापरा.

1. मानसशास्त्राचा अंधश्रद्धांशी मुकाबला करायला उपयोग कसा होऊ शकतो ते विशद करा. [20]

किंवा

न्यायवैद्यक मानसशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा.

2. किशोरवयीन मुला-मुलींच्या समस्या स्पष्ट करा. [20]

किंवा

तीन प्रभावी अध्यापन पद्धतींचे वर्णन करा.

3. खेळाडूंच्या निवर्तनावर परिणाम करणारे घटक कोणते ? [20]

किंवा

औद्योगिक व संघटनात्मक मानसशास्त्राचे स्वरूप व क्षेत्र स्पष्ट करा.

4. आरोग्याचे जैव-मानसिक-सामाजिक प्रारूप स्पष्ट करा. [20]

किंवा

उपयोजित मानसशास्त्राचे स्वरूप व व्याप्ती विशद करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही चार) : [20]

- (अ) नागरी झोपडपट्ट्या
- (ब) दहशतवादाचे मानसशास्त्र
- (क) हिंसेचा अर्थ
- (ड) ग्राहक-केंद्री मानसोपचार
- (इ) जाहिरातींचे मानसशास्त्र
- (फ) शैक्षणिक मानसशास्त्र.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-345

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

GANDHIAN THOUGHT

(For External)

G2 : Relevance of Gandhian Thought

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Explain fully Vinoba Bhave's concept of Sarvodaya. [20]

Or

Bring out the connection between Pushpa Bhave's Woman Empowerment Movement with Gandhian Thought.

2. Explain fully Acharya Dada Dharmadhikari's concept of Sarvadharmasamabhava. [20]

Or

Explain Nelson Mandela's struggle of anti-racist movement on the basis of Gandhian thought.

3. Explain and evaluate Acharya S.D. Javdekar's concept of Satyagrahi-Samajvad. [20]

P.T.O.

Or

Explain the basic ground of Medha Patkar's Narmada Bachao environmental movement in regards of Gandhian thought.

4. State and fully explain Jayaprakash Narayan's concept of Total Revolution. [20]

Or

Evaluate fully strength and limitations of Gandhian Thoughts.

5. Explain fully any *one* modern example of further development of Gandhian movement. [20]

Or

Write an essay on Vinoba Bhave's inter-relationship with Mahatma Gandhi's thoughts.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. विनोबा भावेंची सर्वोदय संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

पुष्पा भावे यांची “स्त्री सबलीकरण चळवळ” व त्याचा गांधीवादाशी असलेला संबंध सांगा.

2. आचार्य दादा धर्माधिकाऱ्यांची “सर्वधर्मसमभाव” ही संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

नेल्सन मंडेला यांचे ‘प्रतिवर्णवाद’ चळवळीतील संघर्ष गांधीवादाच्या आधारे स्पष्ट करा.

3. आचार्य एस.डी. जावडेकर यांची “सत्याग्रही समाजवाद” संकल्पना स्पष्ट करून मुल्यांकन करा. [20]

किंवा

मेधा पाटकर यांची “नर्मदा बचाओ” ही पर्यावरणवादी चळवळ गांधीविचाराच्या आधारे स्पष्ट करा.

4. जयप्रकाश नारायण यांची संपूर्ण क्रांतीची संकल्पना सांगून सखोल स्पष्ट करा. [20]

किंवा

गांधीवादाची बलस्थाने आणि मर्यादा याचे सखोल मुल्यांकन करा.

5. गांधीवादी चळवळीतील आधुनिक सुधारणावादी एखादे उदाहरण सखोल स्पष्ट करा. [20]

किंवा

विनोबा भावे यांचे “गांधीविचाराशी असलेले अंतर्गत संबंध” यावर निबंध लिहा.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-347

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY OF CIVILIZATION : WORLD CIVILIZATION

G-III (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Discuss socio-economic life of the Egyptian Civilization.
  - (2) Write a detailed note on 'Stone Age Tools'.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain the meaning of Feudalism and its nature.
  - (2) Discuss the salient features of the Harappan civilization.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain the importance of Renaissance period in the World History.
  - (2) Discuss the Arts and Architecture of Harappa civilization.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Examine the cultural contribution of Greece civilization.
  - (2) Write the features of Ancient China civilization.
5. Write short notes on (any *two*) : [20]
  - (1) Pre-history
  - (2) Code of Hammurabi
  - (3) Christopher Columbus
  - (4) Church and States.

P.T.O.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
  - (1) इजिप्त संस्कृतीच्या सामाजिक आणि आर्थिक जीवनाची चर्चा करा.
  - (2) अश्मयुगीन हत्यारे यावर विस्तृत टीप लिहा.
2. पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
  - (1) सरंजामशाहीचा अर्थ आणि त्याचे स्वरूप स्पष्ट करा.
  - (2) हडप्पा संस्कृतीच्या ठळक वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
3. पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
  - (1) जगाच्या इतिहासातील ज्ञानोदय युगाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
  - (2) हडप्पा संस्कृतीच्या कला आणि स्थापत्य याविषयी चर्चा करा.
4. पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
  - (1) ग्रीक संस्कृतीच्या सांस्कृतिक योगदानाचे परीक्षण करा.
  - (2) प्राचीन चीन संस्कृतीची वैशिष्ट्ये लिहा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
  - (1) प्रागैतिहास
  - (2) हम्मुराबी संहिता
  - (3) ख्रिस्तोपर कोलंबस
  - (4) चर्च आणि राज्य.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-348

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HOME ECONOMICS

(G-3 : Dynamics and Challenges of Indian Society)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer the following questions in **500** words (any *one*) : [20]
  - (1) Explain the characteristics of Traditional Society.
  - (2) Explain the causes of social change.
2. Answer the following questions in **500** words (any *one*) : [20]
  - (1) Explain the functions of Indian Family.
  - (2) Explain the role of Education and Technology in social changes.
3. Answer the following questions in **500** words (any *one*) : [20]
  - (1) Explain the causes and effect of divorce.
  - (2) “The status of women is changing in Indian society.” How ?
4. Answer the following questions in **500** words (any *one*) : [20]
  - (1) Explain the causes of social deviation.
  - (2) Explain the causes of social value conflict.
5. Write short notes on (any *two*) : [20]
  - (1) Principles of Indian Family
  - (2) Active and Passive deviation
  - (3) Adoption system
  - (4) Modern society.

P.T.O.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दांत लिहा (कोणताही एक) : [20]
  - (1) परंपरागत समाजाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
  - (2) सामाजिक परिवर्तनाची कारणे स्पष्ट करा.
2. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दांत लिहा (कोणताही एक) : [20]
  - (1) भारतीय कुटुंबाची कार्ये स्पष्ट करा.
  - (2) सामाजिक परिवर्तनात शिक्षण आणि तंत्रज्ञानाची भूमिका स्पष्ट करा.
3. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दांत लिहा (कोणताही एक) : [20]
  - (1) घटस्फोटाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.
  - (2) “भारतीय समाजात स्त्रियांचा दर्जा बदलता आहे.” कसा ?
4. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दांत लिहा (कोणताही एक) : [20]
  - (1) सामाजिक विचलनाची कारणे स्पष्ट करा.
  - (2) सामाजिक मुल्यसंघर्षाची कारणे स्पष्ट करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
  - (1) भारतीय कुटुंबाची मूलतत्वे
  - (2) सक्रिय आणि निष्क्रिय विचलन
  - (3) दत्तक पद्धती
  - (4) आधुनिक समाज.

Total No. of Questions—5+5+5]

[Total No. of Printed Pages—8

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-349

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

D.S. G—3 (A) : India's National Security

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Discuss 'Military Power as a Capability Factor'. [20]

Or

Describe India's Nuclear Policy since 1970.

2. Explain the causes and measures of terrorism. [20]

Or

Give an account of the activities of Super Power in the Indian Ocean.

3. State Indo–Soviet relations after disintegration of USSR. [20]

Or

Evaluate the Indo–Pak relations with special reference to the 'Kashmir issue'.

4. Explain the determinants of Foreign Policy of India. [20]

Or

Explain the meaning and concept of National Security.

P.T.O.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) Importance of National Security
- (2) India's role in SAARC
- (3) Nuclear agreement between India and USA
- (4) Nuclear Test, 1974.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. 'लष्करी शक्ती हा एक सामर्थ्यवान घटक आहे' चर्चा करा. [20]

किंवा

1970 पासूनच्या भारताच्या आण्विक धोरणाचे वर्णन करा.

2. दहशतवादाची कारणे आणि उपाय स्पष्ट करा. [20]

किंवा

हिंदी महासागरातील महासत्तांच्या हालचालींचा आढावा घ्या.

3. सोव्हिएत युनियनच्या विघटनानंतरचे भारत-रशिया संबंध सांगा. [20]

किंवा

काश्मीर प्रश्नाचा संदर्भ देऊन भारत-पाक संबंधाचे मूल्यमापन करा.

4. भारताच्या परराष्ट्रीय धोरणाचे घटक स्पष्ट करा. [20]

किंवा

राष्ट्रीय सुरक्षेचा अर्थ आणि संकल्पना स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (1) राष्ट्रीय सुरक्षेचे महत्त्व
- (2) सार्कमधील भारताची भूमिका
- (3) भारत-अमेरिका आण्विक करार
- (4) 1974ची आण्विक चाचणी.

D.S. G-3 (B) India and South Asia

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. State India's role in Bhutan's development. [20]

Or

State the development of Geopolitics.

2. 'Kashmir issue is a crucial issue in India-Pakistan relations.'
Explain. [20]

Or

Explain the structure and objectives of SAARC.

3. Explain historical linkages between India and Bangladesh. [20]

Or

What is Territorial Sea ? Explain in detail.

4. Explain the ethnic problem in Sri Lanka. [20]

Or

Explain historical linkages between India and Maldives.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) EEZ (Exclusive Economic Zone)
- (2) Causes of 1965 War
- (3) India's Military Capability
- (4) Nature of Geopolitics.

(मराठी भाषांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. भूतानच्या विकासातील भारताची भूमिका सांगा. [20]

किंवा

भूराजनितीचा विकास सांगा.

2. 'भारत-पाकिस्तान संबंधात काश्मीर प्रश्न ही एक कठीण समस्या आहे.' [20]

किंवा

सार्कची रचना व उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा.

3. भारत आणि बांगलादेशमधील ऐतिहासिक संबंधाचे वर्णन करा. [20]

किंवा

प्रादेशिक जलाशय म्हणजे काय ? सविस्तर स्पष्ट करा.

4. श्रीलंकेतील वांशिक समस्या स्पष्ट करा. [20]

किंवा

भारत आणि मालदिवमधील ऐतिहासिक संबंधाचे वर्णन करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणतेही दोन) : [20]

(1) EEZ(ई.ई. झेड)

(2) 1965च्या युद्धाची कारणे

(3) भारताची लष्करी क्षमता

(4) भूराजनीतीचे स्वरूप.

D.S. G-3 (C) Contemporary Warfare

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. What are the principles of war ? Explain any *three* of them. [20]

Or

Describe in brief the evolution of conventional warfare.

2. State the meaning and concept of Guerilla War. Explain the characteristics of Guerilla War. [20]

Or

Describe the origin and development of Nuclear Warfare.

3. What is Chemical Warfare ? Explain objectives and methods of Chemical Warfare. [20]

Or

Explain the means and methods of Psychological Warfare.

4. State the meaning of Electronics Warfare. Explain its sources and effects. [20]

Or

What is Cyber Warfare ? Explain its objectives and methods.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) Total War
- (2) Insurgency : Meaning and Concept
- (3) Objectives of Biological Warfare
- (4) Nature of Economic Warfare.

(मराठी भाषांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. युद्धाची तत्वे कोणती ? त्यापैकी कोणतीही तीन तत्वे स्पष्ट करा. [20]

किंवा

पारंपारिक युद्धपद्धतीची उत्क्रांती थोडक्यात विशद करा.

2. गनिमी युद्धाचा अर्थ व संकल्पना सांगा. गनिमी युद्धाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [20]

किंवा

आण्विक युद्धपद्धतीचा उगम आणि विकास विशद करा.

3. रासायनिक युद्धपद्धती म्हणजे काय ? रासायनिक युद्धपद्धतीची उद्दिष्ट्ये आणि पद्धती स्पष्ट करा. [20]

किंवा

मानसशास्त्रीय युद्धपद्धतीची साधने आणि पद्धती स्पष्ट करा.

4. इलेक्ट्रॉनिक्स युद्धपद्धतीचा अर्थ सांगून त्याचे स्रोत आणि परिणाम स्पष्ट करा. [20]

किंवा

सायबर युद्धपद्धती म्हणजे काय ? तिची उद्दिष्टे आणि पद्धती स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

[20]

- (1) सर्वकष युद्ध
- (2) विप्लव : अर्थ आणि संकल्पना
- (3) जैविक/जिवाणू युद्धपद्धतीची उद्दिष्टे
- (4) आर्थिक युद्धपद्धतीचे स्वरूप.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-350

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

**D.S. S-3(A) : INTERNATIONAL AND REGIONAL ORGANISATION
(2013 PATTERN)**

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. State the objectives and functions of UN. [20]

Or

Explain the functions of UN Peace Keeping Forces.

2. What are the main characteristics of Human Right Declaration ? [20]

Or

State the future of UN.

3. Explain the structure and objectives of SAARC. [20]

Or

Describe the structure, objectives and functions of ASEAN.

4. Explain the structure and objectives of NAFTA. [20]

Or

Explain the structure and functions of WTO.

5. Write short notes (any *two*) : [20]

- (1) Enforcement Action by U.N.
- (2) Role of UN in the social field
- (3) SAARC and India
- (4) Structure of European Union

P.T.O.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. संयुक्त राष्ट्रांची उद्दिष्ट्ये आणि कार्ये सांगा. [20]

किंवा

संयुक्त राष्ट्रांच्या शांतीसेनेच्या मोहिमेची कार्ये स्पष्ट करा.

2. मानवी हक्कांच्या जाहिरनाम्याची मुख्य वैशिष्ट्ये कोणती ? [20]

किंवा

संयुक्त राष्ट्रांचे भवितव्य सांगा.

3. सार्कची रचना व उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा. [20]

किंवा

आसियानची रचना, उद्दिष्ट्ये आणि कार्ये विशद करा.

4. नाफ्ताची रचना आणि उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा. [20]

किंवा

जागतिक व्यापार संघटनेची रचना आणि कार्ये स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (1) संयुक्त राष्ट्रांची कार्यवाहीची कृती
- (2) संयुक्त राष्ट्रांची सामाजिक क्षेत्रातील कार्ये
- (3) सार्क आणि भारत
- (4) युरोपियन युनियनची रचना.

D.S. S-3(B) : TERRORISM AND COUNTER TERRORISM

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Describe the counter-terrorism in Jammu and Kashmir. [20]

Or

Explain the characteristics of terrorism.

2. Explain the politics of terrorism. [20]

Or

Describe the communal terrorism.

3. Explain the nature of terrorism. [20]

Or

Describe the resources of terrorism.

4. Explain the Indian strategy regarding terrorism. [20]

Or

State the Economic implications of terrorism in India.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) Cross border terrorism
- (2) Organisation of Indian terrorism
- (3) Terrorism and National law
- (4) Global terrorism

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मुळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. जम्मू-काश्मीर मधिल प्रतिदहशतवाद विशद करा. [20]
किंवा
दहशतवादाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
2. दहशतवादाचे राजकारण स्पष्ट करा. [20]
किंवा
धार्मिक दहशतवाद विशद करा.
3. दहशतवादाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [20]
किंवा
दहशतवादाचे साधने विशद करा.
4. दहशतवादाच्या संदर्भातील भारतीय धोरण विशद करा. [20]
किंवा
भारतातील दहशतवादाचे आर्थिक परिणाम सांगा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
  - (1) सीमापार दहशतवाद
  - (2) भारतातील दहशतवादी संघटना
  - (3) दहशतवाद आणि राष्ट्रीय कायदे
  - (4) वैश्विक दहशतवाद

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-351

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

D.S. S-4 (A) : Defence Economics

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Explain in detail the features of Indian economic system. [20]

Or

Describe the determinants of war potential.

2. Explain the parliamentary control of defence budget in India.[20]

Or

Describe the means of war finance.

3. Analysis of India's defence expenditure from 1947 to update.[20]

Or

Describe in detail the economic warfare.

P.T.O.

4. Explain the preparation of India's defence budget. [20]

Or

“Defence and development are co-related to each other”. Discuss.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (1) Determinants of defence expenditure
- (2) Means of wartime economy
- (3) Effects of wartime finance
- (4) Strategic minerals

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्टे सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

युद्धाची क्षमता निर्धारित करणाऱ्या घटकांचे वर्णन करा.

2. भारतीय संसदेचे संरक्षण अंदाजपत्रकावरील नियंत्रण स्पष्ट करा. [20]

किंवा

युद्ध वित्ताची साधने विशद करा.

3. 1947 पासून ते आजपर्यंत भारतीय संरक्षण खर्चाचे विश्लेषण करा. [20]

किंवा

आर्थिक युद्धपद्धतीचे सविस्तर वर्णन करा.

4. भारताच्या संरक्षण अंदाजपत्रकाची तयारी कशी केली जाते ते स्पष्ट करा. [20]

किंवा

“संरक्षण आणि विकास परस्पर पुरक आहे.” चर्चा करा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]

- (1) संरक्षण खर्चाचे मुलभुत घटक
- (2) युद्धकालीन अर्थव्यवस्थेची साधने
- (3) युद्धकालीन वित्ताचे परिणाम
- (4) सामरिक खनिजे.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-354

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

EDUCATION G-3

(New Syllabus)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What is creativity ? Explain the educational importance of creativity.
  - (B) What is educational management ? Explain the functions of District Education Officer in detail.
2. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What is educational guidance ? Explain the need and importance of educational guidance.
  - (B) What is personality ? What are the factors affecting on personality ? Explain the role of education in personality development.
3. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) Explain the meaning, nature, merits and limitations of demonstration method of teaching.
  - (B) What is mental health ? Explain the role of school in maintain the good mental health of student.

P.T.O.

4. Answer any *one* question in **500** words : [20]
(A) Explain the use of information and communication technology (ICT) in teaching-learning in detail.
(B) Explain the challenges in higher education in detail.
5. Write short notes in **200-250** words each (any *two*) : [20]
(a) Merits of discussion method
(b) Need of school counselling
(c) Educational importance of individual differences
(d) State Council for Educational Research and Training (SCERT).

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]
(अ) सर्जनशीलता म्हणजे काय ? सर्जनशीलतेचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा.
(ब) शैक्षणिक व्यवस्थापन म्हणजे काय ? शिक्षणाधिकाऱ्याची कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.
2. खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]
(अ) शैक्षणिक मार्गदर्शन म्हणजे काय ? शैक्षणिक मार्गदर्शनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
(ब) व्यक्तिमत्व म्हणजे काय ? व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक कोणते ? व्यक्तिमत्व विकासात शिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.
3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]
(अ) अध्यापनाच्या दिग्दर्शन पद्धतीचा अर्थ, स्वरूप, गुण व मर्यादा स्पष्ट करा.
(ब) मानसिक आरोग्य म्हणजे काय ? विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य चांगले ठेवण्यासाठी शाळेची भूमिका स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
(अ) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा अध्ययन-अध्यापनातील उपयोग सविस्तर स्पष्ट करा.
(ब) उच्च शिक्षणातील आव्हाने सविस्तर स्पष्ट करा.
5. प्रत्येकी 200 ते 250 शब्दांत टीपा लिहा (कोणतेही दोन) : [20]
(अ) चर्चा पद्धतीचे गुण
(ब) शालेय समुपदेशनाची गरज
(क) व्यक्तिभेदाचे शैक्षणिक महत्त्व
(ड) राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (SCERT).

EDUCATION G-3

(Old Syllabus)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What are the types of individual differences ? Explain the educational importance of individual differences in detail.
  - (B) What is Higher Education ? Explain the impact of globalization on higher education.

2. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What do you mean by personality ? Explain the factors affecting on personality in detail.
  - (B) Explain the meaning, nature, merits and limitations of project method of teaching.

3. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What is school indiscipline ? What are the causes of school indiscipline ? Suggest the ways to maintain discipline in school.
  - (B) What is creativity ? Explain the educational importance of creativity.

4. Answer any *one* question in **500** words : [20]
  - (A) What is educational guidance ? Explain the importance of educational guidance with suitable examples.
  - (B) What is disaster ? Explain the role of education in disaster management in detail.

5. Write short notes in **200-250** words each (any *two*) : [20]

- (a) Emancipation aspect of discipline
- (b) Discussion method
- (c) Mental Health
- (d) Educational action research.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]

- (अ) व्यक्तिभेदाचे प्रकार कोणते ? व्यक्तिभेदाचे शैक्षणिक महत्त्व सविस्तर स्पष्ट करा.
- (ब) उच्च शिक्षण म्हणजे काय ? जागतिकीकरणाचा उच्च शिक्षणावरील परिणाम सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]

- (अ) व्यक्तिमत्वाची संकल्पना सांगून व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक सविस्तर स्पष्ट करा.
- (ब) अध्यापनाच्या प्रकल्प पद्धतीचा अर्थ, स्वरूप, गुण व मर्यादा सविस्तर स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दांत लिहा : [20]

- (अ) शालेय बेशिस्त म्हणजे काय ? शालेय बेशिस्तीची कारणे कोणती ? शाळेत शिस्त राखण्याचे मार्ग सुचवा.
- (ब) सर्जनशीलता म्हणजे काय ? सर्जनशीलतेचे शैक्षणिक महत्त्व सविस्तर स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]

(अ) शैक्षणिक मार्गदर्शन म्हणजे काय ? शैक्षणिक मार्गदर्शनाचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

(ब) आपत्ती म्हणजे काय ? आपत्ती व्यवस्थापनात शिक्षणाची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा.

5. प्रत्येकी 200 ते 250 शब्दांत टीपा लिहा (कोणतेही दोन) : [20]

(अ) शिस्तीचा लोकशाही सिद्धांत

(ब) चर्चा पद्धती

(क) मानसिक आरोग्य

(ड) शैक्षणिक कृती संशोधन.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—5

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-355

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS

FMG3 : Financial Mathematics and Graph Theory

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

(iii) *Use of scientific non-programmable calculator is allowed.*

(iv) *Use of graph papers is allowed.*

1. Attempt each of the following 10 questions : [20]

(a) Explain the term stable equilibrium market.

(b) Prove that, at optimum production level the marginal revenue equals the marginal cost.

(c) How much should you invest now in a bank account where the interest rate is a constant 7%, in order to be able to withdraw ₹ 1,000 at the end of each of the next thirty years ?

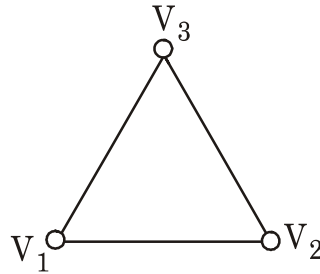
(d) Explain the term arbitrage portfolio.

(e) Define equilibrium set.

(f) Define a graph. Draw a graph with 3-vertices and 2-edges.

P.T.O.

- (g) Define complete graph. Draw a complete graph with 4-vertices.
- (h) Draw adjacency matrix of the following graph :

- (i) Define bridge in a graph.
- (j) Define Hamiltonian graph.

2. Attempt any *four* of the following : [20]

- (i) Suppose the demand and supply sets are given by $S = \{(q, p) \mid 2p - 3q = 12\}$ and $D = \{(q, p) \mid 2p + q = 20\}$. Determine the supply function $q^S(p)$, the inverse supply function $p^S(q)$, the demand function $q^D(p)$ and the inverse demand function $p^D(q)$. Also sketch S and D and determine the equilibrium set $E = S \cap D$.

- (ii) Show that the present value of an annuity of I for N years at the fixed interest rate r , is

$$P = \frac{I}{(1+r)} + \frac{I}{(1+r)^2} + \dots + \frac{I}{(1+r)^N}.$$

- (iii) Suppose that the supply and demand functions are $q^S(p) = 3p - 21500$ and $q^D(p) = 8500 - p$ respectively.

Assuming that the supplier operate according to the Cobweb model, find a recurrence equation for p_t of prices. Also find explicit solution if $p_0 = 7499$ and describe how the sequence p_t behaves.

- (iv) The supply and demand sets for a good are $S = \{(q, p) \mid q = bp - a\}$ and $D = \{(q, p) \mid q = c - dp\}$, where a, b, c, d are all positive. Suppose the government wants to raise as much money as possible by imposing an excise tax on the good. What should be the value of excise tax ? What is the resulting government revenue ?
- (v) Express the vector $(7, 11, 1)$ as a linear combination of the vectors $(1, 4, 7)$, $(2, 5, -4)$ and $(2, 1, -1)$.
- (vi) Suppose the demand set for a commodity is

$$D = \{(q, p) \mid q^2(2 + p^3) = 200\}$$

Determine the values of p for which the demand is elastic.

3. Attempt any *two* of the following : [20]

- (i) Suppose an investor invests his money in three different assets and that three possible states can occur. Show that there is no state price vector for the return matrix.

$$R = \begin{pmatrix} 1.05 & 1.20 & 1.10 \\ 1.05 & 1.05 & 1.05 \\ 0.90 & 1.05 & 0.95 \end{pmatrix}$$

Also find an arbitrage portfolio.

- (ii) A factory makes three products X, Y and Z. The production for these products are interrelated. To produce ₹ 1 worth of X requires ₹ 0.05 worth of X, ₹ 0.1 worth of Y and ₹ 0.1 of Z. To produce ₹ 1 worth of Y requires ₹ 0.4 worth

of X, and ₹ 0.1 of Z and to produce ₹ 1 worth of Z requires ₹ 0.1 worth of X and ₹ 0.2 of Y. Each week the external demand for X, Y and Z are worth of ₹ 200, ₹ 500 and ₹ 1,500 respectively.

What should be the weekly production level of each good ?

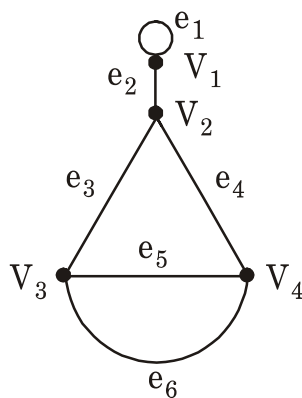
(iii) Suppose that an efficient small firm which can not produce more than 6 units of its product each week. If there cost function is $C(q) = 100 + 20q - 6q^2 + q^3$, determine :

- (a) their fixed cost
- (b) their profit function
- (c) their startup point
- (d) their break-even point
- (e) their supply set.

Also sketch the profit function and their supply set.

4. Attempt any *four* of the following : [20]

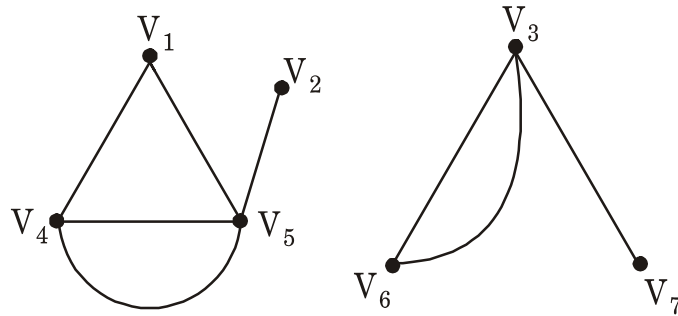
- (a) Define k-regular graph. Show that the complete graph with n -vertices is $(n - 1)$ -regular.
- (b) Find adjacency matrix and incident matrix for the following graph G.

- (c) Let u and v be distinct vertices of a tree T . Prove that there is precisely one path from u to v .
- (d) Prove that any graph with at least two vertices is a bipartite graph.
- (e) Let G be a graph in which the degree of every vertex is at least two. Then prove that G contains a cycle.
- (f) Find all tournaments on four vertices.

5. (A) Attempt any *two* of the following : [10]

- (a) Draw the following graphs :
  - (i) $K_{1,2,3}$
  - (ii) $K_{2,2,2}$
- (b) Using fusion algorithm show that the following graph has two connected components.

- (c) Let G be a connected graph. Then prove that G is a tree if and only if every edge of G is a bridge.
- (B) Attempt any *two* of the following : [10]
- (a) Find all spanning trees of K_4 .
  - (b) Let G be a connected graph with at least three vertices. Prove that if G has a bridge then G has a cut vertex.
  - (c) If a closure of a simple graph G is Hamiltonian then prove that G is Hamiltonian.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—7

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-356

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICAL STATISTICS (GENERAL)

(Statistical Inference)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

***N.B.* :—** (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Use of statistical tables and calculator is allowed.

(iv) Symbols and abbreviations have their usual meaning.

1. Attempt each of the following :

(a) State whether each of the following statements is True or False : [1 each]

(i) If T is an unbiased estimator of λ , then e^{-T} is also an unbiased estimator of $e^{-\lambda}$.

(ii) In SPRT sample size is a variable.

(iii) UMVUE is always MVBUE.

(iv) Likelihood ratio test can be used for testing a composite null hypothesis against a composite alternative hypothesis.

(v) The maximum likelihood estimator is a function of sufficient statistics.

P.T.O.

(b) Choose the *correct* alternative in the following : [1 each]

(i) Which of the following tests is not a non-parametric test ?

(A) Sign test

(B) Run test

(C) Mann-Whitney test

(D) Sequential Probability Ratio Test (SPRT)

(ii) Size of a test is the probability of :

(A) Type II error

(B) Type I error

(C) Accepting H_1

(D) Rejecting H_0

(iii) Neyman's factorization theorem is applied for testing :

(A) Consistency

(B) Sufficiency

(C) Unbiasedness of an estimator

(D) Asymptotic unbiasedness

(iv) If $(X_{(1)}, X_{(n)})$ is a confidence interval for population median then the confidence coefficient is :

(A) $1 - \frac{1}{2^n}$

(B) $1 - \frac{1}{2^{n-1}}$

(C) $\frac{1}{2^n}$

(D) $1 - \frac{1}{2^{n+1}}$

(v) If $X_1, X_2, \dots, X_n$ is a random sample from $U(0, \theta)$, then the estimator of θ by the method of moments is :

(A) $\bar{X}$

(B) $2\bar{X}$

(C) $\bar{X}/2$

(D) $\frac{n+1}{1}X_{(n)}$

(c) Answer in brief : [2 each]

(i) Explain notion of likelihood ratio test (LRT).

(ii) Explain type I and type II errors.

(iii) Explain relative efficiency of an estimator T_2 w.r.t. T_1 .

(iv) Explain uniformly most powerful (UMP) level α test for one-sided alternative.

(v) Explain an estimator and estimate. State the differences between estimator and estimate.

2. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

(a) Prove that, if MVBUE exists for θ , then MVBUE exists for $\phi(\theta)$ where $\phi(\cdot)$ is a linear function.

(b) Define Fisher's information function. Obtain $I(\lambda)$ in case of $P(\lambda)$ distribution.

(c) Explain notion of the Best Linear Unbiased Estimator and Uniformly Minimum Variance Unbiased Estimator (UMVUE).

- (d) Let X_1, X_2, X_3, X_4 and X_5 be a random sample from distribution with mean μ and variance σ^2 . Let :

$$T_1 = \frac{X_1 + X_2 + X_3}{3}$$

and

$$T_2 = \frac{X_2 + X_5}{4} + \frac{X_4}{2}$$

Show that T_1 and T_2 are unbiased estimators of μ . Obtain efficiency of T_1 with respect to T_2 .

- (e) Prove that, an estimator is consistent if its bias and variance both tend to zero as the sample size tends to infinity.
- (f) Let $X_1, X_2, \dots, X_n$ be a random sample of size n from $N(\mu, \sigma^2)$ distribution. Show that :

$$S^2 = \frac{\sum (X_i - \bar{X})^2}{n}$$

is a consistent estimator of σ^2 .

3. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

- (a) Explain the following terms related to interval estimation :
- (i) Notion of interval estimation and
  - (ii) Confidence interval (C.I.).
- (b) State and prove Cramer-Rao inequality.
- (c) Suppose $X_1, X_2, \dots, X_n$ is a random sample of form $N(\mu, \sigma^2)$ distribution, μ known then state the pivotal for interval estimation of σ^2 and hence construct the $100(1-\alpha)\%$ confidence interval for σ^2 .

- (d) Given a random sample 5.6, 5.2, 6.2, 7.8, 10.5, 12.5 from the distribution with density :

$$f(X, \theta) = \frac{2}{\theta^2} (\theta - X), \quad 0 \leq X < \theta.$$

Estimate θ by the method of moments.

- (e) State and prove Chebychev's inequality.
- (f) Explain positive and negative bias. Prove that, if T is an unbiased estimator of θ , then $\phi(T)$ is unbiased estimator of $\phi(\theta)$ provided $\phi(\cdot)$ is a linear function.

4. Attempt any *two* of the following : [2×10=20]

- (a) Describe Wilcoxon signed rank test and Sign test.
- (b) Explain notion of likelihood ratio test (LRT). Construct LRT of level of significance α for testing $H_0 : \mu = \mu_0$ against $H_1 : \mu \neq \mu_0$ where μ is the mean of $N(\mu, \sigma^2)$ when σ^2 is known.
- (c) Explain Kolmogorov-Smirnov test for completely specified univariate distribution. Use Kolmogorov-Smirnov test to test whether the following sample can be looked upon as a random sample from $U(0, 1)$:
- 0.10, 0.28, 0.34, 0.61, 0.61, 0.91, 0.36, 0.88, 0.04, 0.63.
- Use 5% level of significance.

- (d) A discrete random variable X follows Bernoulli distribution. Carry out a Walds Sequential Probability Ratio Test (SPRT) of strength $\alpha = 0.05$ and $\beta = 0.05$ to test

$H_0 : p = 1/3$ against $H_1 : p = 2/3$ using the following sequence of observations :

1, 0, 0, 0, 1, 1, 1, 0, 1, 1, 1, 1, 1, 0

Do you arrive at the decision before examining the entire sample ? Justify your answer. Draw the decision lines also.

5. Attempt any *one* of the following : [1×20=20]

(a) (i) Fifteen three year old boys and fifteen three year old girls were observed during two thirty minutes sessions of recess in a nursery school. Each child's play was scored for incidence and degree of aggression as follows :

Boys : 96, 65, 74, 78, 82, 121, 68, 79, 111, 48, 53, 92,
81, 31, 48

Girls : 12, 47, 32, 59, 83, 14, 32, 15, 17, 82, 21, 34,
9, 15, 50

Is there any evidence to suggest that there are gender differences in the incidence and degree of aggression ? Also test the same hypothesis by using large sample approximation to Mann-Whitney test (Use 10% level of significance). [10]

(ii) In a township the milk consumption of the families is assumed to be exponentially with mean θ . The hypothesis

$H_0 : \theta = \theta_0 = 5$ is rejected in favor of $H_1 : \theta = \theta_1 = 10$ if a family selected at random consumes 15 units or more. Obtain the size of the critical region and the probabilities of type I and type II errors. [5]

(iii) Explain the concept of distribution free statistic. State the differences between a parametric and a non-parametric test. [5]

(b) (i) A random sample of size 16 is drawn from $N(\theta, \text{variance} = 1)$. It is required to test $H_0 : \theta = 10$ against $H_1 : \theta < 10$. Obtain UMP test of level 0.05. Calculate power of the test when $\theta = 9.5, 10, 10.5$. Also, draw power function. [10]

(ii) The following is the order in which a broker received buy (B) and sell (S) orders for a certain stock : [5]

BBBBBBBBBSSBSSSSSSBBBBB.

Test for randomness at $\alpha = 0.05$.

(iii) Explain the following terms : [5]

(i) Critical region,

(ii) Level of significance,

(iii) Power of test.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-357

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

ENGLISH

(For External)

General Paper III

(G3-Advanced Study of English Language and Literature)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *two* of the following in about **150** words each : [20]

(i) Discuss the theme of “Songs of Radha, the Milkmaid.”

(ii) Comment on the message of the poem, “Peace”.

(iii) Explain the aptness of the title of the poem, “Poet, Lover and Birdwatcher”.

(iv) Explain the steps referred in the poem, “Silent Steps”.

2. Write short notes on any *four* of the following in about **100** words each : [20]

(i) Syntax

(ii) Types of sentences (structural classification)

(iii) Verb phrase

(iv) Do—support

(v) Subject-verb concord

(vi) Phrase structure rules.

P.T.O.

3. Attempt any *two* of the following in about **150** words each : [20]
- (i) Comment on the humour and irony in the poem, "The Bus".
  - (ii) Discuss the feelings of Mamta Kalia in the poem, "Tribute to Papa".
  - (iii) Elaborate the theme of the poem, "The Captive Air of Chandi put-on-Sea".
  - (iv) Write a note on the title of, "The Seasons of the Plains".
4. Attempt any *two* of the following in about **150** words each : [20]
- (i) Explain in detail the term, "Semantics".
  - (ii) Discuss the terms "Synonymy and Antonymy".
  - (iii) Elaborate with examples the term denotative meaning.
  - (iv) How will you differentiate the terms homonymy and polysemy ?
Give examples.
5. Attempt any *two* of the following in about **150** words each : [20]
- (i) Explain J.L. Austin's Speech Act Theory.
  - (ii) What do you know about politeness principle ? Discuss.
  - (iii) Elaborate the term co-operative principle. Give examples.
  - (iv) Write a note on direct and indirect speech acts. Give examples.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-358

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ENGLISH

Special Paper III

(Appreciating Novel)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Texts Prescribed :—

- (i) Animal Farm : George Orwell.
- (ii) The Old Man and The Sea : Ernest Hemingway.
- (iii) The Guide : R.K. Narayan.

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *four* of the following : [20]

- (i) Write a note on epistolary novel.
- (ii) Explain how novel exhibits the author's point of view.
- (iii) What are the features of the Picaresque novel ?
- (iv) Explain the term fable in the context of novel.
- (v) Explain the importance of the conflict in a novel.
- (vi) Discuss the regional aspects observed in Indian novels.

P.T.O.

2. Answer any *one* of the following : [20]
- (i) Assess and evaluate 'Animal Farm' as an allegory.
  - (ii) Attempt a character-sketch of Napoleon in Orwell's 'Animal Farm'.
3. Answer any *two* of the following : [20]
- (i) Bring out the qualities of the novel 'The Old Man and the Sea' which make it a great masterpiece in English Literature.
  - (ii) Write a detailed note on the use of symbolism in the novel 'The Old Man and The Sea'.
  - (iii) Attempt a character-sketch of Santiago.
4. Answer any *two* of the following : [20]
- (i) Comment on the use of irony in the novel, 'The Guide'.
  - (ii) What is the main theme of R.K. Narayan's novel, 'The Guide' ? How does he develop it ?
  - (iii) Write a note on the role of a Rosie in the novel, 'The Guide'.
5. Answer any *four* of the following :
- (i) Discuss the term indianness with reference to the novel, 'The Guide'.
  - (ii) Explain the importance of setting in the novel, 'The Guide'.
  - (iii) Bring out the elements of tragedy in the novel 'The Old Man and the Sea'.
  - (iv) Discuss 'Animal Farm as a fable'.
  - (v) Explain 'The Old Man and the Sea' as a classical novel.
  - (vi) Comment on the ending of the novel, 'Animal Farm'.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-359

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

ENGLISH

(For External)

(Special Paper IV)

(S-4 : Introduction to Literary Criticism)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *two* of the following questions : [20]

(i) Comment on Plato's charges against poetry.

(ii) How does Johnson defend Shakespeare's intermingling of comedy and tragedy.

(iii) Explain Wordsworth's definition of poetry.

(iv) Examine Walter Pater's concept of art for art's sake.

2. Attempt any *two* of the following questions : [20]

(i) Discuss I. A. Richards's *four* kinds of meaning,

(ii) Write a note on Eliot's concept of tradition.

(iii) Explain Tate's term tension in poetry and its importance in poetry.

P.T.O.

- (iv) Examine the tenets of Marxist criticism in Lucak's idea of realism.
3. (A) Attempt any *one* of the following : [10]
- (i) Evaluate Dryden's views on the French Drama.
  - (ii) Compare the arguments of Lisideius and Neander on the relative merits and demerits of the French and English drama.
  - (iii) How does Eugenius defend the modern and French Dramatists ?
- (B) Attempt any *one* of the following : [10]
- (i) What, according to Coleridge, is the function of poetry ?
  - (ii) How does Coleridge differentiate between prose and poetry ?
  - (iii) Examine Coleridge's views that only rhyme and metre cannot create a poem.
4. (A) Attempt any *one* of the following : [10]
- (i) Explain the title 'The Sceptre and the Torch'.
  - (ii) What, according to Helen Gardener, are the tasks of critic ?
  - (iii) Elaborate Helen Gardener's ideas of criticism as given in 'The Sceptre and the Torch'.

(B) Attempt any *one* of the following : [10]

- (i) Explain Frye's views on evaluative criticism, as implied in criticism visible and invisible.
- (ii) How does Northrop Frye clarify extreme limits of criticism ?
- (iii) Comment on Northrop Frye's reaction over different schools of criticism today.

5. (A) Explain any *five* of the following literary and critical terms : [10]

- (i) Setting
- (ii) Genre
- (iii) Irony
- (iv) Point of view
- (v) Allusion
- (vi) Allegory.

(B) Read the following poem and answer the questions that follow (any *five*) : [10]

How soon hath time, the subtle thief of youth ?
Stolen on his wing my three and twentieth year!
My hasting days fly on with full career,
But my late spring no bud or blossom shows.
Perhaps my semblance might deceive the truth,
That I too manhood am arrived so near,
And inward ripeness doth much less appear,
That some more timely-happy spirits endu'th.

Yet be it less or more, or soon or slow,
It shall be still in strictest measure even
To that same lot, however mean or high,
Toward which time leads me, and the will of Heaven;
All is, if I have grace to use it so,
As ever in my great taskmaster' eye

Questions :

- (i) What is the central theme of the poem ?
- (ii) Identify and explain the figure of speech used in line 1.
- (iii) State the rhyme scheme used by the poet.
- (iv) What do the words 'bud' and 'blossom' stand for ?
- (v) What does the phrase 'great taskmaster' represent ?
- (vi) Give *two* examples of antithesis from the poem.
- (vii) How does the poet compare his youth with his old age ?
- (viii) Suggest a suitable title to the poem.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-360

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS GENERAL

MG : 3- Group Theory and Ring Theory

(2013 PATTERN)

Time : 3 Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt each of the following : [20]

(a) Give an example of an infinite cycle group.

(b) State Cayley's theorem for groups.

(c) State first fundamental theorem of homomorphism.

(d) Express the permutation :

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ 6 & 4 & 2 & 3 & 1 & 5 \end{pmatrix} \text{ as a product of disjoint cycle.}$$

(e) Prove that inverse of any element is unique in any group.

(f) Find all errors of $x^2 + 3x + 2$ in $\mathbf{Z}_6$.

(g) Define division ring.

(h) Let p -be a prime. Show that $\mathbf{Z}_p$ has no zero divisors.

(i) Find all units in $\mathbf{Z}[i]$.

(j) Find all maximal ideals of $\mathbf{Z}_{12}$.

P.T.O.

2. Attempt any *four* of the following : [20]

- (a) Let G be a group and let $a \in G$. Then prove that $H = \{a^n \mid n \in \mathbf{Z}\}$ is the smallest subgroup of G that contains ' a '.
- (b) Prove that M is a maximal normal subgroup of G if and only if G/M is simple.
- (c) If G is a finite group of prime order, then show that G is cyclic.
- (d) Compute the factor group :
 $(\mathbf{Z}_4 \times \mathbf{Z}_6)/\langle (0, 2) \rangle$
- (e) Is the union of two subgroups a subgroup ? Justify.
- (f) Show that the Klein's four group is isomorphic to $(\mathbf{Z}/8\mathbf{Z})^*$.

3. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) Suppose H and K are subgroups of a group G such that $K \leq H \leq G$ and suppose $(H : K)$ and $(G : H)$ are both finite, then prove that $(G : K)$ is finite and $(G : K) = (G : H)(H : K)$.
- (b) Prove that no permutation of a finite set can be expressed both as a product of an even number of transpositions and as a product of an odd number of transpositions.
- (c) (i) Show that every proper subgroup of a group of order 35 is cyclic.
(ii) Prove that $\mathbf{R}$ under addition is isomorphic to $\mathbf{R}^+$ under multiplication.

4. Attempt any *four* of the following : [20]

- (a) Prove that, every finite integral domain is a field.
- (b) Define Boolean ring R . Show that Boolean ring R is commutative.
- (c) Let R be a commutative ring and $a \in R$. Show that $Ia = \{r \in R \mid ar = 0\}$ is an ideal of R .
- (d) Let f be a field and $p(x)$ is an irreducible polynomial in $f[x]$. If $p(x) \mid h(x) \cdot g(x)$ then prove that $p(x) \mid h(x)$ or $p(x) \mid g(x)$.
- (e) Show that every field is an Euclidean domain.
- (f) If a and b are associates in ring R then prove that $\langle a \rangle = \langle b \rangle$.

5. Attempt any *two* of the following [20]

- (a) Let R be a commutative ring with unity. Prove that M is maximal ideal of R if and only if $\frac{R}{M}$ is a field.
- (b) (i) Prove that, set of all Gaussian integers $\mathbf{Z}(i)$ is an integral domain.
(ii) Is $\frac{\mathbb{Q}[x]}{\langle x^2 - 5x + 6 \rangle}$ field ? Why ?
- (c) (i) Prove that, product of two primitive polynomials is primitive in $\mathbf{Z}[x]$.
(ii) Find *two* distinct factorizations of 5 in $\mathbf{Z}[i]$.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-361

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS

(MS-3 : Metric Spaces and Complex Analysis)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt each of the following : [20]

(a) Does $d(x, y) = |x^4 - y^4|$ define a metric on $\mathbf{R}$?
Justify.

(b) Is the set of integers $\mathbf{Z}$ closed in $\mathbf{R}$? Justify your answer.

(c) Give an example of proper open dense subset of $\mathbf{R}$.

(d) Let $\mathbf{R}_u$ be the usual metric space. Find A° if $A = \mathbf{N}$.

(e) Define open sphere and closed sphere in a metric space (X, d) .

(f) Show that :

$$(\sqrt{2} - i) - i(1 - \sqrt{2}i) = -2i.$$

(g) Find the principal argument $\text{Arg } z$, where :

$$Z = \frac{i}{-2 - 2i}.$$

P.T.O.

- (h) If $f(z) = \cos x \cosh y - i \sin x \sinh y$, then show that $f(z)$ is entire.
- (i) Find $\log e$.
- (j) Evaluate :

$$\int_0^1 (1 + it)^2 dt$$

2. Attempt any *four* of the following : [20]

- (a) In a metric space (X, d) , prove that arbitrary union of open sets is open.
- (b) Let (X, d) be a metric space and $k > 0$. For $x, y \in X$, show that $d^*(x, y) = kd(x, y)$ defines a metric on X .
- (c) Prove that every convergent sequence in a metric space is bounded.
- (d) Let (X, d) , (Y, e) and (Z, σ) be three metric spaces. Suppose $f : X \rightarrow Y$, $g : Y \rightarrow Z$ are continuous functions. Then prove that $g \circ f : X \rightarrow Z$ is continuous function.
- (e) Show that any closed subset of compact metric space is compact.
- (f) Show that $\mathbf{R}^n$ is complete metric space with respect to usual metric space.

3. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) Let (X, d) be a metric space and $A, B \subset X$, then show that :
  - (i) $A \subset B \Rightarrow A^\circ \subset B^\circ$
  - (ii) $(A \cap B)^\circ = A^\circ \cap B^\circ$
  - (iii) $A^\circ \cup B^\circ \subset (A \cup B)^\circ$.

(b) Let $f: X \rightarrow Y$ be a map. Let X and Y be two metric spaces. Show that f is continuous on X iff $f^{-1}(F)$ is closed in X for all closed sets F in Y .

(c) Let (X, d) be a metric space and $\{A_\alpha | \alpha \in \Lambda\}$ be a family of connected sets in X such that $\bigcap_{\alpha \in \Lambda} A_\alpha \neq \emptyset$, then prove

that $\bigcup_{\alpha \in \Lambda} A_\alpha$ is connected.

4. Attempt any *four* of the following : [20]

(a) Suppose that $f(z) = u(x, y) + iv(x, y)$ and that $f'(z)$ exists at a point $z_0 = x_0 + iy_0$, then show that the first order partial derivatives of u and v must exist at (x_0, y_0) and they must satisfy Cauchy-Riemann equations $u_x = v_y$, $u_y = -v_x$ there. Also $f'(z_0)$ can be written as $f'(z_0) = u_x(x_0, y_0) + iv_x(x_0, y_0)$.

(b) State and prove Liouville's theorem.

(c) State and prove Taylor's theorem.

(d) If $f(z) = \cos x \cosh y - i \sin x \sinh y$, then show that $f'(z)$ and its derivative $f''(z)$ exists everywhere and hence show that :

$$f''(z) = -f(z).$$

(e) Show that $(1 + i)^i = \exp\left(\frac{-\pi}{4} + 2n\pi\right) \exp\left(\frac{i}{2} \log 2\right)$ where $n = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$

(f) Evaluate $\int_C \frac{dz}{(z^2 + 4)}$ where C is the circle $|z - i| = 2$ in the positive sense.

5. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) State and prove Cauchy's residue theorem.
- (b) Give *two* Laurent's series expansions in powers of z for the function :

$$f(z) = \frac{1}{z^2(1-z)}$$

and specify the regions in which those expansions are valid.

- (c) Find the value of the integral :

$$\int_C \frac{3z^3 + 2}{(z-1)(z^2 + 9)} dz$$

taken counter-clockwise around the circle :

(i) $|z - 2| = 2$

(ii) $|z| = 4$.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-362

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

MATHEMATICS

MS-4 : Ordinary and Partial Differential Equations

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt each of the following : [20]

(a) Verify that $y_1 = 1$ and $y_2 = x^2$ are solutions of the reduced equation $xy'' - y' = 0$, and write down the general solution.

(b) Show that e^x and e^{-x} are linearly independent solutions of $y'' - y = 0$ on any interval.

(c) Find the general solution of the differential equation :

$$y'' - 4y' + 4y = 0.$$

(d) Find the solutions of the following initial value problems :

$$y'' - 5y' + 6y = 0, \text{ where } y(1) = e^2 \text{ and } y'(1) = 3e^2.$$

P.T.O.

- (e) If $y_1(x)$ and $y_2(x)$ are any two solutions of :

$$y'' + P(x)y' + Q(x)y = 0,$$

then show that $c_1y_1(x) + c_2y_2(x)$ is also a solution for any constants c_1 and c_2 .

- (f) Show that the differential equation $2xzdx + zdy - dz = 0$ is integrable.

- (g) Find the integral curves of the set of equations :

$$\frac{dx}{x} = \frac{dy}{x+z} = \frac{dz}{-z}.$$

- (h) Define complete integral of first order partial differential equation $f(x, y, z, p, q) = 0$.

- (i) Obtain the partial differential equation by eliminating arbitrary function F from the equation $F(x+y, x-\sqrt{z}) = 0$.

- (j) Find the general integral of :

$$x(y-z)p + y(z-x)q = z(x-y).$$

2. Attempt any *four* out of six : [20]

- (a) Verify that $y_1 = 1$ is one solution of $xy'' + 3y' = 0$ and find y_2 and the general solution.

- (b) Find the general solution of the differential equation :

$$y'' - 2y' + 2y = e^x \sin x.$$

- (c) Find a particular solution of $y'' + y = \sec x$ by variation of parameters method.

- (d) If $y_1(x)$ and $y_2(x)$ are any two solutions of equation :

$$y'' + P(x)y' + Q(x)y = 0$$

on $[a, b]$, then show that Wronskian $W = W(y_1, y_2)$ is either identically zero or never zero on $[a, b]$.

- (e) Find a particular solution of the differential equation :

$$y''' - y'' + y' = x + 1.$$

- (f) Explain the method of undetermined coefficients.

3. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) Find the general solution of system :

$$\frac{dx}{dt} = 4x - 3y, \quad \frac{dy}{dt} = 8x - 6y.$$

- (b) Calculate two independent Frobenius series solutions of the differential equation :

$$2x^2y'' + x(2x + 1)y' - y = 0.$$

- (c) (i) Solve the differential equation :

$$(D^2 - 3D + 2)y = xe^x.$$

- (ii) Find a particular solution of the differential equation

$$y'' + y = \operatorname{cosec} x, \text{ using variation of parameter method.}$$

4. Attempt any *four* of the following : [20]

- (a) Show that a necessary and sufficient condition that there exists a relation $F(u, v) = 0$ which does not contain x and y explicitly between two functions $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$

$$\text{is } \frac{\partial(u, v)}{\partial(x, y)} = 0.$$

- (b) Show that there always exists an integrating factor for a Pfaffian differential equation in two variables.
- (c) Verify that the equation :
- $$x(y^2 - a^2)dx + y(x^2 - z^2)dy - z(y^2 - a^2)dz = 0$$
- is integrable and find its primitive.
- (d) Show that $(x - a)^2 + (y - b)^2 + z^2 = 1$ is complete integral of $z^2(1 + p^2 + q^2) = 1$. By taking $b = 2a$, show that the envelope of the subfamily is $(y - 2x)^2 + 5z^2 = 5$.
- (e) Find complete integral of $xu_x^2 + yu_y^2 = zu_z^2$.
- (f) Solve $z_x + z_y = z^2$ with the initial condition $z(x, 0) = f(x)$.

5. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) Explain the method of finding orthogonal trajectories to the system of curves represented by $F(x, y, z) = 0$, $G(x, y, z) = C$. Hence, find the orthogonal trajectories on the cone $x^2 + y^2 = z^2 \tan^2 \alpha$ of its intersections with the family of planes parallel to $z = 0$.
- (b) Prove that a necessary and sufficient condition for the compatibility of $f(x, y, z, p, q) = 0$, $g(x, y, z, p, q) = 0$ is :
- $$[f, g] \equiv \frac{\partial(f, g)}{\partial(x, p)} + p \frac{\partial(f, g)}{\partial(z, p)} + \frac{\partial(f, g)}{\partial(y, q)} + q \frac{\partial(f, g)}{\partial(z, q)} = 0.$$
- Hence, show that $f \equiv p^2 + q^2 - 1 = 0$, $g \equiv (p^2 + q^2)x - pz = 0$ are compatible.
- (c) Find the complete integral of the equation $p^2x + qy - z = 0$ and derive the equation of the integral surface containing the line $y = 1$, $x + z = 0$.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—8

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-363

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

STATISTICAL PRE-REQUISITES

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

***N.B.* :—** (i) Attempt *All* questions.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Answers should be precise and to the point.

(iv) Use of non-programmable calculator is allowed.

(v) Symbols have their usual meaning.

1. (a) State whether the following statements are true *or* false : [5×1=5]

(i) Normal distribution is a negatively skewed distribution.

(ii) In testing of hypothesis null hypothesis can be one sided or two sided.

(iii) Statistic is a function of sample observation alone.

(iv) Distribution function of a continuous random variable takes values between 0 and 1.

(v) For using tests based on *t*-distribution the sample size can be less than 30.

P.T.O.

(b) Choose the *correct* alternative : [5×1=5]

(i) For a $N(0, 1)$ distribution maximum value of $f(x)$ occurs at :

- (1) 1
- (2) 0
- (3) ∞
- (4) $-\infty$

(ii) Chi-square test is used for testing the :

- (1) Symmetry
- (2) Randomness
- (3) Goodness of fit
- (4) Value of arithmetic mean

(iii) For testing equality of two population proportions we can use :

- (1) t -test
- (2) Z-test
- (3) run test
- (4) sign test

(iv) In Chi-square test for testing independence of attributes in case of 2×2 contingency table the degrees of freedom are :

- (1) three
- (2) four
- (3) two
- (4) one

(v) In analysis of variance two way classification the degrees of freedom for column sum of squares is :

(1) (r-1)

(2) (c-1)

(3) (r-1) (c-1)

(4) (r-1) + (c-1)

(c) Answer in brief : [5×2=10]

(i) State any *two* properties of the distribution function of a continuous random variable.

(ii) If X is a continuous random variable with probability density function

$$f(x) = \begin{cases} \frac{x^2}{3}, & -1 \leq x \leq 2 \\ 0, & \text{otherwise} \end{cases}$$

Obtain $P(X \leq 1)$

(iii) State the assumptions to be satisfied for using *t*-tests.

(iv) State the control limits for R-chart.

(v) State any *two* assumptions of analysis of variance.

2. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

(a) State any *four* properties of the normal distribution.

(b) If $X \sim N(10, 100)$, obtain

(i) $P(X \geq 12)$

(ii) $P(X \leq 8)$

- (c) A sample of 150 credit card-holders from city-X it is found that 135 of them are settling their excess withdrawal amount in time without attracting interest. Whereas a sample of 160 card-holders from city -Y 133 settled in time. Test the significance of the difference in the proportions at 5% L.O.S.
- (d) Verify whether the following function is a density function for the given range of X

$$f(x) = \begin{cases} 2x^2, & 0 \leq x \leq 1 \\ 0, & \text{otherwise} \end{cases}$$

- (e) The following data relates to the success in the examination for two classes :

	Passed	Failed
Day Classes	10	20
Evening Classes	6	64

Check the dependence of success in the examination and timing of class. Use 5% level of significance.

- (f) Explain the concept of test of hypothesis and test statistic.

3. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

- (a) Distinguish between parametric and non-parametric test of hypothesis.
- (b) The personal manager of a firm is recruiting its graduate trainees from colleges affiliated to two different universities. The performance index of the trainees from each university follows

normal distribution. The variance of the performance index of the trainees in university-I is 9 and that of university-II is 4. The manager feels that the mean performance index of the trainees from university-I is less than that of university-II. He selects a sample of 49 trainees from university-I and their mean performance index is found to be 7. Similarly 64 trainees from university-II had mean performance index to be 6. Test the managers claim at 5% L.O.S.

(c) Define :

(i) Density function of a continuous random variable

(ii) Distribution function of a continuous random variable.

(d) The supplier of electrical motors to washing machine company claims that the mean time between failures of the motors is at most 60 days. The quality manager wants to test the claim and takes out a sample of 16 motors whose mean time between failures and its variance are found to be 63 days and 25 days, respectively. Verify the claim of the vendor at 1% L.O.S.

(e) Salesman of a company visited at random 8 cities and the number of orders obtained in different cities are 5,6,4,8,2,4,9,1. Check whether the median number of orders obtained is 7. Use 5% L.O.S.

- (f) If X is a continuous random variable with probability density function :

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{5}, & 0 \leq x \leq 5 \\ 0, & \text{otherwise} \end{cases}$$

Obtain the distribution function of X .

4. Attempt any *two* of the following : [2×10=20]

- (a) Explain the run test procedure for testing the randomness of the sample.
- (b) The standard deviation of the breaking strength of certain cables produced by a company is given as 240 lbs. After a change was introduced in the process of manufacture of these cables, the breaking strengths of a sample of 8 cables showed a s.d. of 300 lbs. Investigate the significance of the apparent increase in variability at 5% L.O.S.
- (c) The daily demand of product seems to follow uniform distribution. The observed frequency of daily demand values are summarized in the following table :

Demand (units)	Observed frequency
25	18
26	15
27	12
28	15
29	11
30	14

31	17
32	15
33	19
34	14

Check whether the given data follow uniform distribution at a significance level of 0.01.

- (d) 20 tape recorders were examined for quality control test. The number of defects for each tape recorder are recorded as below :

2, 4, 3, 1, 1, 2, 5, 3, 6, 7, 3, 1, 4, 2, 1, 3, 4, 6, 1, 1.

Prepare a c-chart. What conclusion can you draw from it ?

5. Attempt any *one* of the following : [1×20=20]

- (a) The following table gives the yields on 15 sample plots under three varieties of seed :

A	B	C
20	18	25
21	20	28
23	17	22
16	15	18
20	25	32

Find out whether the average yield of land under different varieties of seed show significant differences. Use one-way ANOVA. Use 5% L.O.S.

- (b) Below are given the mean and ranges of 10 samples of size 5 items each taken from a certain production process at regular intervals :

Sample Number	Sample Mean (X-bar)	Sample Range (R)
1	15	8
2	10	6
3	12.5	9
4	13	6
5	12.5	14
6	17.5	6
7	18.5	8
8	16.5	10
9	10	13
10	15	18
11	13	15
12	13.5	15
13	11.5	12
14	13.5	9
15	13.5	10
16	14	10
17	9.5	12
18	12	12
19	10.5	10
20	11.5	8

Plot X-bar and R-Chart. Is the process under statistical control ?

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-364

T.Y. B.A. Logic EXAMINATION, 2018

(For External)

GIII-LOGIC AND METHODOLOGY OF SCIENCE

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Elaborately discuss all the characteristics of laws of nature. [20]

Or

(a) State the merits and limitations of survey as a method of data collection. [10]

(b) State the Hypothetico-Deductive method of scientific inquiry. [10]

2. Discuss in detail the difference between Science and Commonsense. [20]

Or

(a) Discuss the nature of Induction. [10]

(b) What are the characteristics of social laws ? Explain. [10]

3. Give an elaborated account of the Problem of Induction and state Hume's criticism of the same. [20]

Or

(a) Explain the functional and probabilistic model of explanation with examples. [10]

P.T.O.

- (b) Enumerate all the methods of causal analysis given by Mill and explain the method of agreement and the method of difference using relevant examples. [10]
4. Can Social Sciences be value-neutral and objective ? Elaborate. [20]
- Or*
- (a) Define and explain Mill's notion of cause. [10]
- (b) Explain the nature of science and state the three objectives of science. [10]
5. Write short notes on any *four* of the following : [20]
- (i) Interview as a method of data collection
- (ii) Induction by Simple Enumeration
- (iii) Ad hoc Hypothesis
- (iv) Fundamental/Primary laws
- (v) Subject matter of Social Sciences
- (vi) Necessary and sufficient conditions.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नप्रतिका पहावी.

1. निसर्गानियामांच्या सर्व वैशिष्ट्यांची सविस्तर चर्चा करा. [20]

किंवा

- (अ) माहिती संकलनाचे एक साधन म्हणून सर्वेक्षणाच्या गुण व मर्यादा स्पष्ट करा. [10]
- (ब) सिद्धांतकल्पनाधीष्ठित निगमानाची पद्धत विशद करा. [10]

2. विज्ञान आणि सामान्यधारणा यांच्यातील फरक सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

(अ) विगमनाच्या स्वरूपाची चर्चा करा. [10]

(ब) सामाजिक शास्त्रातील नियमांची वैशिष्ट्ये कोणती ते सांगा. [10]

3. विगमनाच्या समस्येचा आढावा घेऊन त्यावरील ह्यूम यांच्या टीकेची सविस्तर चर्चा करा. [20]

किंवा

(अ) स्पष्टीकरणाचे कार्यात्मक व संभाव्यता प्रारूप विस्ताराने सोदाहरण स्पष्ट करा. [10]

(ब) मिल्ल यांच्या कारण मीमांसेच्या सर्व पद्धति सांगून त्यातील अन्वय व व्यतिरेक पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा. [10]

4. सामाजिक शास्त्रे मूल्यनिरपेक्ष व वस्तुनिष्ठ असू शकतात का ? स्पष्ट करा. [20]

किंवा

(अ) मिल्ल यांच्या कारणसंकल्पनेची व्याख्या सांगून संकल्पना स्पष्ट करा. [10]

(ब) विज्ञानाचे स्वरूप सांगून त्याची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [10]

5. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात टीपा लिहा : [20]

(i) मुलाखत-माहिती संकलनाचा एक प्रकार

(ii) केवल गणनात्मक विगमन

(iii) कामचलाऊ सिद्धान्तकल्पना

(iv) मुलभूत/प्राथमिक नियम

(v) सामाजिक शास्त्रांचा अभ्यासविषय

(vi) आवश्यक व पर्याप्त अटी.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-365

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

(G3 : Work and Society)

Or

(Crime and Society)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

(G3 : Work and Society)

***N.B.* :— (i) All questions are compulsory.**

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Discuss the types of work.
  - (2) Explain the nature of work in post-industrial society.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain George Ritzer's views on MacDonaldization.
  - (2) Explain the issues and challenges before the Trade Union Movement in India.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Describe Japanese model and human resource management.
  - (2) Elucidate in detail the issues and problems of workers in the service sector and the software industries.

P.T.O.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Critically examine the changing nature of work in the present society.
- (2) Explain in detail the problems of the migrant labourers.

5. Write notes on (any *two*) : [20]

- (1) Fordism
- (2) Surveillance (M. Foucault)
- (3) Casualization of work
- (4) Problems of agricultural labourers.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) कार्याच्या प्रकारांची चर्चा करा.
- (2) औद्योगिकोत्तर समाजातील कार्याचे स्वरूप स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) जॉर्ज रिट्झर यांचे मॅकडोनाल्डीकरणावरचे विचार स्पष्ट करा.
- (2) भारतातील कामगार संघटनेपुढील प्रश्न व आव्हाने स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) जपानी प्रारूप आणि मानवी संसाधन व्यवस्थापनाचे (मनुष्यबळ व्यवस्थापन) वर्णन करा.
  - (2) सॉफ्टवेयर उद्योग (व्यवसाय) आणि सेवा क्षेत्रातील कामगारांचे प्रश्न व समस्या सविस्तर विशद करा.
4. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) वर्तमान समाजातील कार्याच्या बदलत्या स्वरूपाचे चिकित्सक परीक्षण करा.
  - (2) स्थलांतरित कामगारांच्या समस्या सविस्तर स्पष्ट करा.
5. टीपा लिहा (कोणतेही **दोन**) : [20]
- (1) फोर्डिझम
  - (2) निरीक्षण (Surveillance) (माईकेल फूको)
  - (3) कार्याचे कत्राटीकरण (Casualization of Work)
  - (4) शेतकी कामगारांच्या समस्या.

(G-3 : Crime and Society

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) What is crime ? Explain the characteristics of crime in modern society.

(2) Explain the new forms of crime.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Explain the view of Emile Durkheim and Robert Merton in functionalist perspective.

(2) What is criminalization of politics ? Explain the features of criminalization of politics.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) What is Juvenile delinquency ? Explain the causes of Juvenile delinquency.

(2) Explain the theories of punishment.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Explain the meaning and causes of terrorism.

(2) Explain the causes of crime against women.

5. Write short notes on (any two) :

[20]

- (1) Crime against SCs
- (2) White collar crime
- (3) Environmental Crime
- (4) Neo-Marxist view on crime.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मुळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :

[20]

- (1) गुन्हा म्हणजे काय ? आधुनिक समाजातील गुन्ह्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (2) गुन्ह्याच्या नवीन प्रकारांचे विश्लेषण करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :

[20]

- (1) प्रकार्यवादी दृष्टिकोनातील एमिल डरखीम आणि रॉबर्ट मर्टन यांचे विचार स्पष्ट करा.
- (2) राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण म्हणजे काय ? राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :

[20]

- (1) बालगुन्हेगारी म्हणजे काय ? बालगुन्हेगारीची कारणे स्पष्ट करा.
- (2) शिक्षे संबंधीत सिद्धांताचे विश्लेषण करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (1) आतंकवादाचा अर्थ सांगून आतंकवादाची कारणे स्पष्ट करा.
- (2) स्त्री विरोधी गुन्ह्यांची कारणे स्पष्ट करा.

5. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणतेही **दोन**) : [20]

- (1) अनुसुचित जातीविरुद्ध गुन्हे
- (2) पांढरपेशीय गुन्हेगारी
- (3) पर्यावरणीय गुन्हेगारी
- (4) गुन्ह्याचा नवमाक्सवादी विचार.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-366

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

(S-3 : Social Research Methods)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) *Elaborate the Ethics in social research.*

(2) *Explain the advantages and disadvantages of Interview method.*

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) *What is Hypothesis ? Elaborate the characteristics of Hypothesis.*

(2) *State the advantages and disadvantages of case study method.*

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) *Elaborate the primary and secondary sources of data collection.*

(2) *Explain the importance of table and graphs in data analysis process.*

P.T.O.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Explain the positivist and Interpretative approaches in social research.

(2) Elaborate the importance of computer in social research.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

(1) Critical approach

(2) Uses and meannig of median and mode

(3) Advantages of observation

(4) Applied research

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(1) सामाजिक संशोधनातील नैतिकता विशद करा.

(2) मुलाखत पद्धतीचे फायदे व तोटे स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(1) गृहितकृत्य म्हणजे काय ? गृहितकृत्याची वैशिष्ट्ये विशद करा.

(2) वृत्ताभ्यास पद्धतीचे फायदे आणि तोटे सांगा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) माहिती संकलनाचे प्राथमिक व दुय्यम उगमस्थाने विशद करा.
  - (2) तथ्यसंकलन प्रक्रियेमध्ये टेबल आणि आलेखाचे महत्व स्पष्ट करा.
4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) सामाजिक संशोधनात प्रत्यक्षवादी आणि अन्वयार्थवादी दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
  - (2) सामाजिक संशोधनात संगणकाचे महत्व विशद करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
- (1) चिकित्सक दृष्टिकोन
  - (2) मध्यांक व बहुलकाचा अर्थ व उपयोग
  - (3) निरीक्षणाचे फायदे
  - (4) व्यवहारिक किंवा प्रत्यक्ष संशोधन

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-367

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

S-4 : Contemporary Indian Society

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Explain Nehru's contribution in the context of nation building.
- (2) Elucidate on commercialization of media in democratic India.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Discuss the nature and challenges of economic development in contemporary India.
- (2) Critically evaluate issues concerning primary education in India.

P.T.O.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Examine changing nature of agrarian society in post-independent India.

(2) Explain impact of globalization on the public health sector.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Describe changing nature of urbanization in India.

(2) Critically evaluate debates around LGBTQ.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

(1) Concept of colonialism

(2) Privatization of water

(3) Media and politics

(4) Changing nature of marriage.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(1) राष्ट्रबांधणीच्या संदर्भातील नेहरूंचे योगदान स्पष्ट करा.

- (2) लोकशाही भारतात प्रसारमाध्यमांचे व्यापारीकरण विशद करा.
2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) सद्य भारतातील आर्थिक विकासाचे स्वरूप आणि आव्हानांची चर्चा करा.
- (2) भारतातील प्राथमिक शिक्षणाच्या संदर्भात कळीचे मुद्द्यांची चिकित्सात्मक मूल्यमापन करा.
3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) स्वातंत्र्योत्तर भारतातील शेतकी समाजाच्या बदलत्या स्वरूपाचे परीक्षण करा.
- (2) सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रावर जागतिकीकरणाचे परिणाम स्पष्ट करा.
4. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
- (1) भारतातील शहरीकरणाच्या बदलत्या स्वरूपाची चर्चा करा.
- (2) LGBTQ संबंधी वादविवादाचे चिकित्सात्मक मूल्यमापन करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही **दोन**) : [20]
- (1) वसाहतवादीची संकल्पना
- (2) पाणीचे खाजगीकरण
- (3) प्रसारमाध्यम आणि राजकारण
- (4) विवाहाचे बदलते स्वरूप

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-368

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

STATISTICS (GENERAL)

(For External)

(Design of Experiments and Operations Research)

(2013 PATTERN)

Time : 3 Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Symbols and abbreviations have usual meanings.

(iv) Use of calculator and statistical tables is allowed.

(v) Graph paper will be provided on request.

1. Attempt the following :

[5×1=5]

(a) Choose the *correct* alternative of the following :

(i) In 2^3 factorial experiments, the number of treatment degree of freedom is :

(A) 3

(B) 5

(C) 8

(D) 7

(ii) LSD with four treatments has total degrees of freedom (d.f.) :

(A) 12

(B) 15

(C) 7

(D) 10

P.T.O.

- (iii) Number of basic cells in transportation problem with 4 origins and 4 destinations is :
- (A) 7
  - (B) 4
  - (C) 6
  - (D) 1
- (iv) Error d.f. in RBD with 3 treatments and 5 blocks is :
- (A) 7
  - (B) 8
  - (C) 6
  - (D) 14
- (v) Number of hypothesis to be tested in RBD is :
- (A) one
  - (B) two
  - (C) three
  - (D) all of the above
- (b) State whether the following statements are true *or* false :[5×1=5]
- (i) LSD belongs to one-way classification.
  - (ii) Assignment problem is a particular case of Transportation Problem (T.P.)
  - (iii) Simplex method is used to solve LPP with any finite number of decision variables.

- (iv) Factorial experiments are used to study interaction effect of main factors.
- (v) Box-Muller transformation is used in simulation.
- (c) Define the following terms : [5×2=10]
  - (i) Feasible solution
  - (ii) Block
  - (iii) Critical activity
  - (iv) Event
  - (v) A slack variable.

2. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

- (a) Explain how to convert unbalanced transportation problem to balanced transportation problem with *one* illustration.
- (b) Obtain the partition of total sum of squares and total degrees of freedom in CRD.
- (c) Obtain an optimal assignment to the following assignment problem.

	Jobs			
Machines	J₁	J₂	J₃	J₄
M₁	2	3	3	5
M₂	4	3	2	1
M₃	1	4	2	5
M₄	3	2	1	4

- (d) Obtain the graphical solution to the following LPP.

$$\text{Maximize } Z = x_1 + 3x_2,$$

Subject to :

$$x_1 + x_2 \leq 8,$$

$$2x_1 + 3x_2 \geq 12,$$

$$x_1, x_2 \geq 0.$$

- (e) Describe the Yates method to obtain the factorial effects in case of 2^2 factorial experiment.

- (f) Explain the term 'Uniformity trial' in design of experiments.

3. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

- (a) Obtain the least square estimates of parameters in LSD.

- (b) Calculate the efficiency of RBD over CRD by using the following data :

$$\text{Sum of squares due to treatments} = 901.19$$

$$\text{Sum of squares due to blocks} = 219.43$$

$$\text{Mean error sum of squares} = 15.3$$

$$\text{Degrees of freedom for treatments} = 5$$

$$\text{Degrees of freedom for blocks} = 3$$

- (c) Define a LPP. State the canonical form and standard form of a LPP with an illustration.

- (d) Describe, in brief, the analysis of variance (ANOVA) in CRD.

- (e) Obtain the expected value of error mean of squares in RBD.

- (f) Write a note on choice of size and shape of a plot for uniformity trials.

4. Attempt any *two* of the following : [2×10=20]

(a) Obtain the optimal solution to the following T.P. Figures in circle shows IBFS :

Origin	Destination				Availability
	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	
O ₁	(20) 5	8	(5) 3	6	25
O ₂	(10) 4	(30) 5	7	4	40
O ₃	6	2	(16) 4	(9) 6	25
Requirement	30	30	21	9	

(b) (i) Derive the expression of efficiency of LSD over CRD. [5]

(ii) Obtain the expected value of treatment mean of squares in CRD. [5]

(c) Describe the analysis of covariance (ANCOVA) related to CRD.

(d) Obtain first two table of iteration using simplex method to solve the following LPP :

$$\text{Min } Z = 25x + 30y$$

Subject to,

$$4x + 3y \geq 60,$$

$$2x + 3y \geq 36,$$

$$x \geq 0; y \geq 0.$$

5. Attempt any *one* of the following : [1×20=20]

(a) (i) Write the dual of the following LPP. Also solve the dual problem by simplex method. [15]

$$\text{Min, } Z = 2x + 5y$$

Subject to,

$$2x + y \geq 8,$$

$$x + 2y \geq 6,$$

$$x + y \geq 3,$$

$$x \geq 0; y \geq 0.$$

- (ii) Describe the method of model sampling from normal distribution. [5]

- (b) (i) A project consists of eight activities represented by the following events with time for the activities given above their respective arrows :

$$A \xrightarrow{4} B, A \xrightarrow{5} C, B \xrightarrow{4} C, B \xrightarrow{4} D, C \xrightarrow{3} F,$$

$$D \xrightarrow{8} E, E \xrightarrow{3} G, E \xrightarrow{3} H, F \xrightarrow{3} H, G \xrightarrow{2} H,$$

- (I) Draw a network for the above project
 (II) Determine the critical path with its duration.
 (III) Obtain total float and free float for each activity. [15]

- (ii) Write a note on Monte-Carlo method of simulation. [5]

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—6

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-370

T.Y.B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS (Applied Mathematics)

AMG-3 : Real Analysis–I and Real Analysis–II

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt each of the following : [20]

(a) Find l.u.b. and g.l.b. of the set :

$$A = \{(-1)^n \mid n \in \mathbf{M}\}.$$

(b) Give example of the following :

(i) Countable set

(ii) Uncountable set.

(c) If

$$S_{n+1} = S_n + S_{n-1}, \quad S_2 = S_1 = 1,$$

then find S_6 .

P.T.O.

(d) Evaluate :

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n^2 + 5n + 1}{n^2 + 1}.$$

(e) Discuss the convergence of the series :

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{n}{n+1}.$$

(f) Give an example of a function which bounded but not Riemann integrable.

(g) If

$$f(x) = x(0 \leq x \leq 1), \quad \sigma = (0, 1/3, 2/3, 1)$$

is subdivision of $[0, 1]$, then compute $\cup [f; \sigma]$.

(h) Evaluate :

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{x^n}{n}, \quad x \in [0, 1].$$

(i) Prove that the series :

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2 + x^2},$$

is uniformly convergent on $[0, \infty)$.

(j) Show that :

$$\int_1^{\infty} e^{-x^2} dx$$

is convergent.

2. Attempt any *four* of the following : [20]

- (a) Show that countable union of countable sets is countable.
- (b) If $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ is a sequence of non-negative numbers and $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n = L$ then $L \geq 0$.
- (c) Show that every convergent sequence of real numbers is bounded.
- (d) If $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ and $\{t_n\}_{n=1}^{\infty}$ are sequences of real numbers such that :

$$\lim_{n \rightarrow \infty} S_n = A \quad \text{and} \quad \lim_{n \rightarrow \infty} t_n = B,$$

then prove that $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n t_n = AB$.

- (e) If $0 < x < 1$, then show that the series $\sum_{n=0}^{\infty} x^n$ converges to $\frac{1}{1-x}$.
- (f) Discuss the following series for convergence :

(i) $\sum_{n=0}^{\infty} \frac{n^n}{n!}$

(ii) $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{x^n}{n}$.

3. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) Show that cantor set is uncountable.
- (b) Prove that the sequence $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ is cauchy if and only if $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ is convergent.

(c) Let $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ be series of non-zero real numbers and

$$\liminf_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right| = a, \quad A = \limsup_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right|.$$

Then :

(i) If $A < 1$, then prove that $\sum_{n=1}^{\infty} |a_n| < \infty$.

(ii) If $a > 1$, then $\sum a_n$ is diverges.

4. Attempt any *four* of the following : [20]

(a) If f is continuous on $[a, b]$ and

$$F(x) = \int_a^x f(t) dt, \quad a \leq x \leq b$$

then prove that F is continuous on $[a, b]$.

(b) Evaluate :

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \left[\frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2} + \dots + \frac{1}{n+n} \right].$$

(c) State and prove p-test for improper integral of second kind.

(d) Prove that :

$$\int_0^{\infty} \frac{x^{s-1}}{1+x} dx$$

is convergent if $0 < s < 1$.

- (e) Let $\{f_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence of functions in $R[a, b]$ which converges uniformly to the function f on $[a, b]$. Then prove that :

$$f \in R[a, b] \quad \text{and} \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \int_a^b f_n(x) dx = \int_a^b f(x) dx.$$

- (f) Show that the series $\sum_{n=1}^{\infty} x^n e^{-nx}$ is uniformly convergent on $[0, 10]$.

5. Attempt any *two* of the following : [20]

- (a) (i) If $f, g \in R[a, b]$, then prove that : [6]

$$f + g \in R[a, b] \quad \text{and} \quad \int_a^b f + g = \int_a^b f + \int_a^b g.$$

- (ii) Prove that : [4]

$$\int_0^{\pi/2} \frac{x}{\sin x + 2 \cos x} dx \geq \frac{\pi^2}{8\sqrt{5}}.$$

- (b) (i) Show that the improper integral : [6]

$$\int_a^b \frac{1}{(x-a)^p} dx$$

converges if $p < 1$ and diverges if $p \geq 1$.

- (ii) Using integral test discuss the convergence of : [4]

$$\sum_{n=3}^{\infty} \frac{1}{n \log n}.$$

(c) (i) Let $\sum_{k=1}^{\infty} u_k$ be series of functions in $R[a, b]$ which converges uniformly to f on $[a, b]$, then prove that $f \in R[a, b]$ and

$$\int_a^b f(x) dx = \sum_{k=1}^n \int_a^b u_k(x) dx. \quad [6]$$

(ii) If

$$f_n(x) = \frac{x^n}{1+x^n}, (0 \leq x \leq 1),$$

then show that $\{f_n\}_{n=1}^{\infty}$ converges on $\left[\theta, \frac{1}{2}\right]$. [4]

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—7

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-372

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

APPLIED STATISTICS

General Paper-III

(Applications of Statistics)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

(iii) Use of scientific calculator and statistical tables is allowed.

(iv) Notations and abbreviations have their usual meanings.

1. Attempt each of the following : [5×1=5]

(a) State whether the following statements are true *or* false :

(i) If $X \sim N(\mu, \sigma^2)$, then $P[\mu - 3\sigma < X < \mu + 3\sigma]$ is 0.9973.

(ii) In analysis of variance, the equality of several variances is tested.

(iii) A statistic is a function random sample.

(iv) The control chart constructed for fraction defective is P-chart.

(v) Distribution function of continuous random variable is not continuous.

P.T.O.

(b) Choose the correct alternative for each of the following :[5×1=5]

(i) Let $X \sim N(\mu, \sigma^2)$. The variance of $Z = \frac{X - \mu}{\sigma}$ is equal

to :

(A) 0

(B) 1

(C) μ^2

(D) σ^2

(ii) The mean square is equal to :

(A) $\frac{\text{Sum of square}}{\text{Degrees of Freedom}}$

(B) $\frac{\text{Degrees of Freedom}}{\text{Sum of square}}$

(C) $\frac{\text{Number of treatments}}{\text{Degrees of Freedom}}$

(D) $\frac{\text{Sum of squares}}{\text{Number of treatments}}$

(iii) Level of significance is :

(A) Probability of rejecting H_0 when H_0 is true

(B) Probability of accepting H_0 when H_0 is false

(C) Probability of rejecting H_0 when H_0 is true

(D) Proportion of wrong decision regarding H_1

(iv) In normal distribution :

(A) mean = median

(B) mean < median

(C) mean > median

(D) mean and median have no any relationship.

(v) The range of distribution function $F(x)$ is :

(A) $-\infty$ to ∞

(B) $-\infty$ to 0

(C) 0 to ∞

(D) 0 to 1.

(c) Answer in brief : [5×2=10]

(i) State mathematical model of two-way classification of analysis of variance. Explain terms involved in it.

(ii) Let $X \sim N(\mu = 5, \sigma^2 = 4)$. Find $P[|X| > 4]$

(iii) State any *two* properties of distribution function of continuous random variable.

(iv) Define null and alternative hypothesis.

(v) Set up null and alternative hypotheses to the following claim :

The coin is fair.

2. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

(a) Explain each of the following terms with illustration :

(i) Statistic

(ii) Standard error of statistic.

(b) Let X be ar.v. with probability density function :

$$f(x) = C \exp \{-(x^2 - 18x + 81)\}, -\infty < X < \infty$$

Identify : (i) Constant C

(ii) Mean and standard deviation of X .

(c) A machinist is making engine parts with axle diameters 0.7 inch. A random sample of 10 parts shows mean diameter of 0.742 inch with s.d. 0.040 inch. Test the hypothesis that the average diameter is 0.7 inch.

Use 5% level of significance.

(d) Explain the statistical basis of control chart.

(e) Complete the following analysis of variance table :

Source of Variation	Degrees of freedom	Sum of square	Mean square	F-ratio
Theatments	2	?	3	?
Error	?	?	3.33	
Total	11	?	?	

(f) Describe the test procedure of two-sample sign test.

3. Attempt any *four* of the following : [4×5=20]

(a) Describe the test procedure for testing the hypothesis :

$$H_0 : P = P_0 \text{ V/s } H_1 : P \neq P_0$$

where P_0 denote the population proportion.

(b) State any *five* properties of normal distribution.

(c) Distinguish between parametric and non-parametric tests.

(d) In coin tossing experiment, the following sequence of heads (H) and tails (T) was recorded :

T T H T T H H H T T H H T H T T H T H H T T T H H H

Test the hypothesis that the sequence is random by using run test. Use 5% level of significance.

(e) A random sample of size 100 is drawn from normal population A has mean 74.8 and standard deviation 7. A random sample of 150 drawn from normal population B has mean 72 and S.D. 10. Test the hypothesis that both populations have equal mean.

(f) Explain the construction of P-chart.

4. Attempt any *two* of the following : [2×10=20]

(a) Describe the test procedure for testing the hypothesis :

$$H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 \text{ V/s } H_1 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$$

where σ_1^2 and σ_2^2 are variances of two normal populations.

(b) The following data indicates the sample mean ($\bar{X}$) and range (R) values for 10 subgroups each of size 5 :

Sample No.	Mean ($\bar{X}$)	Range
1	25.01	0.03
2	25.02	0.04
3	25.02	0.02
4	25.02	0.03
5	25.02	0.03
6	25.02	0.07
7	25	0.04
8	25.01	0.03
9	25.01	0.06
10	24.98	0.05

Set up $\bar{X}$ and R chart. Examine the state of control the given process.

(c) (i) Describe two sample sign test.

(ii) Describe Wilcoxon's sign rank test for paired observations.

(d) Each of the three cars is driven with each of four different

brands of gasoline. The number of miles per gallon driven for each combination of car and brand of gasoline is given below :

Car	Gas mileage data			
	Gasoline Brands			
	1	2	3	4
1	16	18	21	21
2	14	15	18	17
3	15	15	18	16

Carry out two-way analysis completely to test the hypothesis that :

- (i) Average mileage of car is same for all gasoline brands.
- (ii) For all three cars average mileage is same.

5. Attempt any *one* of the following : [1×20=20]

- (a) (i) The measurements of diameter of 8 cylindrical rods by Vernier calliper and micrometer were as follows :

Vernier reading (x_j) : 2.265, 2.267, 2.264, 2.267

2.268, 2.263, 2.264, 2.258

Micrometer reading (y_j) : 2.27, 2.268, 2.269, 2.273

2.27, 2.27, 2.268, 2.268

Test whether the difference between measurements of diameter by Vernier calliper and micrometer is significant or not by using paired t -test.

Use 5% l.o.s. [12]

- (ii) The two sample polls of votes for two candidates A & B for a public office are taken from residents of rural and urban area. The results are given below. Examine whether the nature of area is associated with voting preference. Use 5% level of significance.

Area	Votes for	
	A	B
Rural	620	380
Urban	550	450

[8]

- (b) (i) The number of defects on 10 items are given below :

Item No.	No. of defects
1	2
2	4
3	3
4	5
5	1
6	3
7	2
8	3
9	4
10	3

Draw C-chart. Examine the state of control of the process. [12]

- (ii) Describe the test procedure to test the hypothesis
 $H_0 : \sigma^2 = \sigma_0^2$ V/s $H_1 : \sigma^2 \neq \sigma_0^2$
 where σ_0^2 is population variance. [8]

Total No. of Questions—4]

[Total No. of Printed Pages—5

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-373

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PHILOSOPHY

General Paper III

(Social and Political Philosophy)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Elaborately discuss liberalism of Mill. [20]

Or

Explain the basic tenets of multiculturalism.

2. Discuss M.G. Ranade's concept of *Navbhagwat-dharma* and its significance. [20]

Or

What is radical humanism ? Discuss in detail.

3. Give a detailed account of Marx's theory of class struggle. [20]

Or

Write an elaborate essay on radical feminism.

4. How does Dr. Ambedkar criticize the caste system ? In what way can it be annihilated according to him ? [20]

Or

What is Gandhi's concept of non-violence ? How is it related to his concept of truth ?

P.T.O.

5. Write notes on any *two* of the following (in 50 words each) : [20]

- (1) Ecofeminism
- (2) Dr. Ambedkar's views about democracy
- (3) Providence
- (4) Mill's concept of right.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. मिल्लच्या उदारमतवादाची सविस्तर चर्चा करा. [20]

किंवा

बहुसांस्कृतिकतावादाची मूलतत्त्वे स्पष्ट करा.

2. म. गो. रानडे यांची नवभागवतधर्म ही संकल्पना आणि तिचे महत्त्व यांची चर्चा करा. [20]

किंवा

मूलगामी मानवतावाद म्हणजे काय ? तपशीलात चर्चा करा.

3. मार्क्सच्या वर्गसंघर्षाच्या सिद्धान्ताचे सविस्तर विवरण द्या. [20]

किंवा

मूलगामी स्त्रीवाद यावर सविस्तर निबंध लिहा.

4. जाती व्यवस्थेवर डॉ. आंबेडकर कशी टीका करतात ? त्यांच्या मते कोणत्या मार्गाने ती नष्ट होईल ? [20]

किंवा

गांधींची अहिंसेची संकल्पना काय आहे ? सत्याच्या त्यांच्या संकल्पनेशी ती कशी निगडीत आहे ?

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोनावर प्रत्येकी 50 शब्दांत टीपा लिहा : [20]

- (1) परिसर स्त्रीवाद
- (2) डॉ. आंबेडकर यांची लोकशाहीबद्दलची मते
- (3) दैवी संकल्प
- (4) मिल्लची हक्क संकल्पना.

[5301]-EXT-373

(Aesthetics and Philosophy of Religion)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Discuss fully aesthetic as a branch of Philosophy. [20]

Or

How does Collingwood distinguish between Craft and Art ?

2. Elaborately discuss Tolstoy's theory 'Art as Communication'. [20]

Or

Describe fully nature and types of Bhava.

3. Explain and elaborate nature of religion. [20]

Or

Explain various arguments for the existence of God.

4. Critically examine Marx critique on religion. [20]

Or

What are the issues in related to Secularism ?

5. Illustrate fully Bullough's aesthetic attitude. [20]

Or

Describe Nyaya's arguments for the existence of God.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. तत्त्वज्ञानाची एक शाखा म्हणून सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप विशद करा. [20]

किंवा

कला आणि कारागिरी यात कॉलिंगवूड कसा फरक करतो ?

2. टॉलस्टॉयचा 'कला म्हणजे संप्रेषण' ह्या सिद्धान्ताची सविस्तर चर्चा करा. [20]

किंवा

'भाव'चे प्रकार आणि त्यांचे स्वरूप सांगा.

3. धर्माचे स्वरूप सांगा आणि त्या संकल्पनेचे सविस्तर वर्णन करा. [20]

किंवा

ईश्वराच्या अस्तित्वाविषयीचे विविध युक्तिवाद समजावून द्या.

4. धर्मावर मार्क्सने केलेल्या टीकेचे सखोल परीक्षण करा. [20]

किंवा

धर्मनिरपेक्षतेशी संबंधित मुद्दे कोणते आहेत ?

5. बुलोची सौंदर्यात्मक अभिवृत्ती सोदाहरण सविस्तर सांगा. [20]

किंवा

ईश्वराच्या अस्तित्वाविषयी न्यायदर्शनाने केलेला युक्तिवाद सविस्तर स्पष्ट करा.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-374

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PHILOSOPHY : SPECIAL III

[THINKERS AND TEXTUAL STUDIES (WESTERN)]

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Discuss Nietzsche's views on morality. [20]

Or

State and discuss the salient features of Dewey's pragmatism.

2. Elaborately discuss Wittgenstein's picture theory of meaning. [20]

Or

Write an essay on Marcel's understanding of interpersonal relationships.

3. Give a detailed account of Ayer's arguments for the elimination of metaphysics. [20]

Or

What is the problem of other minds ? Elaborately discuss Malcom's treatment of the problem.

4. Write an essay on Sartre's understanding of existentialism. [20]

Or

What is the problem of demarcation ? How does Popper respond to it ? Discuss.

P.T.O.

5. Write notes on (any two) : [20]

- (1) Family resemblance
- (2) Solipsism
- (3) Strong verifiability
- (4) Bad faith (Sartre)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(iii) मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. नित्येच्या नीतिविषयक विचारांची चर्चा करा. [20]

किंवा

ड्यूई यांच्या फलप्रामाण्यवादाची प्रमुख वैशिष्ट्ये सांगा.

2. विट्गेन्स्टाईन यांची 'अर्थाची चित्र उपपत्ती' सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

आंतरव्यक्ती संबंधाबाबत मासेल यांचे जे आकलन आहे त्यावर निबंध लिहा.

3. सत्ताशास्त्राच्या वर्जनासाठी एअर यानी दिलेले युक्तिवादांची सविस्तर मांडणी करा. [20]

किंवा

इतरांच्या मनासंबंधीची समस्या काय आहे ते सांगा. माल्कम यांनी या प्रश्नाविषयी घेतलेली भूमिका स्पष्ट करा.

4. सार्त्र यांच्या अस्तित्ववादाच्या आकलनावर निबंध लिहा. [20]

किंवा

विलगीकरणाची समस्या काय आहे ? पॉपर त्याला जो प्रतिसाद देतात त्याची चर्चा करा.

5. कोणत्याही दोनांवर टीपा द्या : [20]

- (1) कुलसाम्य
- (2) अहंमेववाद
- (3) सबल प्रचितिक्षमता
- (4) अपश्रद्धा (सार्त्र)

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-375

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PHILOSOPHY—S-IV

[Thinkers and Textual Studies (Indian)]

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Explain in detail Vivekananda's concept of universal religion. [20]

Or

Explain fully characteristics and Sthitapradnya according to Vinoba Bhave.

2. Discuss D.P. Chattopadhyaya's account of Lokayata's Mataphysics.[20]

Or

Explain Dharmanand Kosambi's understanding of Trushna and Ahimsa.

3. State Gandhiji's concept of Swarajya. [20]

P.T.O.

Or

Discuss Gandhiji's critique of Parliament.

4. Write an essay on Gandhiji's concept of Education. [20]

Or

State Gandhiji's argument against railways and critically examine them.

5. Write short notes on (any two) : [20]

- (a) Bhudān movement
- (b) Gandhiji's concept of true civilization
- (c) Vivekananda's ideal of education
- (d) Dharmananda's views on Shila.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिकाही पहावी.

1. विवेकानंदाची विश्वधर्माची संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा. [20]

किंवा

विनोबा भावे यांच्या दृष्टिकोनातून स्थितप्रज्ञाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

2. डी.पी. चट्टोपाध्यायांच्या दृष्टिकोनातून लोकायत दर्शनाच्या सद्बस्तुमीमांसेची चर्चा करा. [20]

किंवा

तृष्णा आणि अहिंसा यांचे धर्मानंद कोसंबीचे आकलन स्पष्ट करा.

3. गांधीजींची स्वराज्याची संकल्पना सांगा. [20]

किंवा

पार्लमेंट (लोकसभा) वरील गांधींनी केलेल्या चिकित्सेची चर्चा करा.

4. गांधींच्या शिक्षणविषयक संकल्पनेवर निबंध लिहा. [20]

किंवा

रेलवे विरुद्ध गांधीजींनी केलेले युक्तिवाद सांगून त्यांचे चिकित्सक परीक्षण करा.

5. कोणत्याही दोनांवर टीपा लिहा. : [20]

- (1) भूदान चळवळ
- (2) गांधीजींच्या दृष्टिकोनातून खरी संस्कृती
- (3) विवेकानंदाच्या मते शिक्षणाचे ध्येय
- (4) धर्मानंद कोसंबींची शीलविषयक मते.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-376

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIAL WORK

I : Introduction to Youth Welfare

II : Introduction to Rural and Urban Welfare

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *one* question in **500** words : [20]

Define urban community and discuss the problems of urban community.

Or

Write an essay on “Needs of Youths”.

2. Answer any *one* question in **500** words : [20]

Explain the impact of urban way of life on rural life.

Or

Write an essay on “Job opportunities for youths in India”.

3. Answer any *one* question in **500** words : [20]

Write an essay on “Gram Sabha as an agency for rural development”.

Or

Explain the importance of vocational training for youths.

P.T.O.

4. Answer any *one* question in **500** words : [20]
Explain the problems of tribal youths.

Or

Explain the importance of premarital counselling.

5. Write short notes on any *two* : [20]
(a) Youth and National Integration
(b) Functions of Mahila Mandal
(c) Problems of illiterate Youths
(d) Problems of rural community.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दात लिहा : [20]
नागरी समुदायाची व्याख्या द्या आणि त्यांच्या समस्यांवर चर्चा करा.

किंवा

“युवकांच्या गरजा” यावर निबंध लिहा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दात लिहा : [20]
नागरी जीवनशैलीचा ग्रामीण जीवनावर शालेला परिणाम स्पष्ट करा.

किंवा

“भारतातील युवका-साठी रोजगाराच्या संधी” यावर निबंध लिहा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर **500** शब्दात लिहा : [20]
“ग्रामसभा ही ग्रामीण विकासाची संस्था” यावर निबंध लिहा.

किंवा

युवकांसाठी व्यावसायिक प्रशिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात लिहा : [20]
आदिवासी युवकांच्या समस्या विशद करा.

किंवा

- विवाहपूर्व समुपदेशनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
5. कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टीपा लिहा : [20]
- (a) युवक आणि राष्ट्रीय एकात्मता
  - (b) महिला मंडळाचे कार्य
  - (c) अशिक्षित युवकांच्या समस्या
  - (d) ग्रामीण समुदायाच्या समस्या.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-377

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

(G-3 : Institutions and Issues in Indian Administration)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain the composition and functions of Union Public Service Commission.
  - (2) State the composition and functions of Public Accounts Committee.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain the importance and functions of voluntary organisation.
  - (2) State the functions of finance ministry.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) State the effects of privatisation on Indian Economy.
  - (2) State the machinery for Planning Commission of India.

P.T.O.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Explain the nature and functions of National Women Commission.
- (2) State the nature and functions of Department of Law Affairs.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

- (1) Integrity in Administration
- (2) Reservation Policy and Social Justice
- (3) Estimates Committee
- (4) State the meaning and role of Governance.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) केंद्रीय लोकसेवा आयोगाची रचना आणि कार्ये स्पष्ट करा.
- (2) लोकलेखा समितीची रचना आणि कार्ये सांगा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) स्वयंसेवी संघटनेचे महत्व आणि कार्ये स्पष्ट करा.
- (2) वित्त मंत्रालयाची कार्ये सांगा.

3. खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) खाजगीकरणामुळे भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेले परिणाम सांगा.
- (2) भारताच्या नियोजन आयोगाची यंत्रणा स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) राष्ट्रीय महिला आयोगाचे स्वरूप आणि कार्ये स्पष्ट करा.
- (2) विधिमंत्रालय विभागाचे स्वरूप आणि कार्ये सांगा.

5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही **दोन**) : [20]

- (1) प्रशासकीय एकात्मता
- (2) राखीव धोरण आणि सामाजिक न्याय
- (3) अनुमान समिती
- (4) सुशासनाचा अर्थ आणि भूमिका सांगा.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-378

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

(S-3 : Administrative Thinkers)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All questions are compulsory.*

(ii) *Figures to the right indicate full marks.*

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain Kautilya's views on Administrative corruption.
  - (2) State Herbert Simon's views on Modern Administration.
2. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) State Nehru's contribution to the development of Socialism and Administration.
  - (2) Explain Max Weber's model of Bureaucracy.
3. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Critically evaluate Taylor's Theory of Scientific Management.
  - (2) Explain Herbert Simon's views on Decision making model.
4. Attempt any *one* of the following questions : [20]
  - (1) Explain Chester Bernard's nature on Organisation.
  - (2) State Woodrow Wilson's views on Administration.
5. Write short notes on any *two* : [20]
  - (1) Rigg's ecological approach
  - (2) Chester Bernard's Theory of Authority
  - (3) Kautilya's principles of Administration
  - (4) Nehru's views on Bureaucracy.

P.T.O.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (1) कौटिल्याची प्रशासकीय भ्रष्टाचारासंबंधी मते स्पष्ट करा.
  - (2) हर्बर्ट सायमनची आधुनिक प्रशासनासंबंधी मते सांगा.
2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (1) समाजवाद आणि प्रशासन विकासातील नेहरूंचे योगदान सांगा.
  - (2) मैक्स वेबरचे नौकरशाहीचे प्रारूप स्पष्ट करा.
3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (1) टेलरच्या शास्त्रीय व्यवस्थापन सिद्धांताचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.
  - (2) हर्बर्ट सायमनचे निर्णय प्रक्रिया नमुना संबंधी मते स्पष्ट करा.
4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
  - (1) चेस्टर बर्नार्डचे संघटने बाबतचे स्वरूप स्पष्ट करा.
  - (2) वुड्रो विल्सनची प्रशासनसंबंधी मते सांगा.
5. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
  - (1) रिग्जचा वातावरणात्मक दृष्टिकोन
  - (2) चेस्टर बर्नार्डचा अधिकाराचा सिद्धांत
  - (3) कौटिल्याची प्रशासकीय तत्वे
  - (4) नेहरूंची नौकरशाही संबंधी मते.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

Seat No.	
-------------	--

[5301]-EXT-379

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

Spl-4 Development Administration

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :— (i) *All* questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Discuss in detail the relations between Public Administration and Development.

(2) Explain the meaning, nature and scope of Development Administration.

2. Attempt any *one* of the following questions : [20]

(1) Discuss on the new strategy of planning in development administration.

(2) Describe the challenges before development administration.

P.T.O.

3. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Evaluate the importance of social welfare in India.
- (2) Discuss the changing role of bureaucracy in development administration.

4. Attempt any *one* of the following questions : [20]

- (1) Evaluate the role of Globalisation in development administration.
- (2) Discuss on the meaning and concept of rural development.

5. Write short notes on (any *two*) : [20]

- (a) People participation
- (b) Regionalism
- (c) Central Level Planning (NITI)
- (d) Importance of Development Administration.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणताही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]

- (1) लोकप्रशासन व विकास यांतील संबंधीविषयी सविस्तर चर्चा करा.
- (2) विकास प्रशासनाचा अर्थ, स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
- (1) विकास प्रशासनातील नियोजनाची नवी व्यूहनीती स्पष्ट करा.
- (2) विकास प्रशासनासमोरील आव्हाने विशद करा.
3. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
- (1) भारतातील समाजकल्याणाच्या महत्त्व याचे मूल्यमापन करा.
- (2) विकास प्रशासनातील नोकरशाहीच्या बदलत्या भूमिकेवर चर्चा करा.
4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
- (i) विकास प्रशासनातील जागतिकीकरणांच्या भूमिकेचे मूल्यमापन करा.
- (ii) ग्राम विकासाचा अर्थ, संकल्पना यांवर चर्चा करा.
5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
- (i) लोकसहभाग
- (ii) प्रांतवाद
- (iii) केंद्रीय पातळी नियोजन (निती)
- (iv) विकास प्रशासनाचे महत्त्व.